

Piia Toivonen

**USKONNOLLISEN
SITOUTTAMATTOMUUDEN
TOTEUTUMINEN
KOUVOLAN PÄIVÄKOTIEN
KATSOMUSKASVATUKSESSA**

Opinnäytetyö
Liiketalouden koulutus

2019

Tekijä	Tutkinto	Aika
Toivonen Piia	Tradenomi (AMK)	Helmikuu 2019
Opinnäytetyön nimi		41 sivua
Uskonnollisen sitouttamattomuuden toteutuminen Kouvolan päiväkotien katsomuskasvatuksessa		2 liitesivua
Toimeksiantaja		
Kouvolan kaupunki/varhaiskasvatus		
Ohjaaja		
Päivi Ollila		
Tiivistelmä		
<p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää uskonnollisen sitouttamattomuuden toteutumista Kouvolan päiväkotien katsomuskasvatuksessa. Päättökysymyksenä oli, miten varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen uskonnollinen sitouttamattomuus toteutuu Kouvolan päiväkodeissa. Toimeksiantajana toimi Kouvolan kaupungin varhaiskasvatus. Toimeksiantajan toiveena oli lisäksi saada selville mahdollisia ongelmia ja kehittämiskohteita varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa. Tutkimusmenetelmäni oli kvalitatiivinen.</p>		
<p>Opetushallituksen uudet varhaiskasvatuksen perusteet otettiin käyttöön 1.8.2017. Niiden mukaan päiväkotien varhaiskasvatuksen tulee olla uskonnollisesti sitouttamaton, jotta noudatettaisiin perustuslakia ja uskonnonvapauslakia. Varhaiskasvatuksen perusteet tulivat ensi kertaa nyt velvoittaviksi.</p>		
<p>Aineistona käytettiin haastattelua ja kyselyä. Palvelupäällikön haastattelulla selvitettiin tutkimuksen taustatietoja ja johdon näkökulmaa katsomuskasvatuksen uskonnolliseen sitouttamattomuuteen, ongelmiin ja kehittämiskohteisiin. Kyselylomakkeella, joka suunnattiin päiväkotien johtotiimeille, selvitettiin päiväkotien käytännön katsomuskasvatuksen toteuttamista ja siinä havaittuja käytännön ongelmia ja kehittämiskohteita.</p>		
<p>Uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttaminen toi muutoksia päiväkodin arkeen ja yhteistyöhön seurakunnan kanssa. Muutos aiheutti epätietoisuutta ja varovaisuutta niin seurakunnassa kuin päiväkodeissakin. Seurakuntayhteistyön muodon muuttuminen siirsi päävastuun katsomuskasvatuksen järjestämisestä päiväkodille. Myös yhteistyö huoltajien kanssa nousi entistä tärkeämmäksi, koska uskonnollisia elementtejä sisältävistä tilaisuuksista tuli tiedottaa huoltajia, jotta he pystyivät päättämään, osallistuuko lapsi tilaisuuteen. Tilaisuuksista poisjääville lapsille tuli järjestää asianmukaista korvaavaa toimintaa.</p>		
<p>Selkeät päälinjat uskonnollisesti sitouttamattomalle katsomuskasvatukselle on olemassa ja tarvittavat muutokset on tehty esimerkiksi seurakuntayhteistyön kannalta, mutta selkiyttämistä ja ohjausta käytännön toiminnassa tarvitaan vielä. Mitään selkeästi tunnustukselliseen uskonnonharjoittamiseen osallistumista ei tullut tutkimuksessa esiin.</p>		
<p>Ongelmina koettiin tiedon puute niin itse katsomuskasvatuksesta kuin toisista katsomuksista, yhteyden puuttuminen toisiin katsomuksiin, korvaa toiminta ja katsomuskasvatuksen irrallisuus päiväkodin arjesta. Kehittämiskohteita oli tiedon saannin lisääminen, yhteistyön luominen toisiin katsomuksiin, yhtenäisen linjan löytäminen ja katsomuskasvatuksen saaminen luontevaksi osaksi joka-päiväistä päiväkodin arkea.</p>		
Asiasanat		
Katsomuskasvatus, uskonnonvapaus, varhaiskasvatus		

Author (authors)	Degree	Time
Toivonen Piia	Bachelor of Business Administration	February 2019
Thesis title		
Success in implementation of religious neutrality in early childhood education in Kouvola		41 pages 2 pages of appendices
Commissioned by		
City of Kouvola/ Early Childhood Education		
Supervisor		
Päivi Ollila		
Abstract		
<p>Finnish National Agency for Education released the new principles of early childhood education 1 August 2017. The new principles on early childhood education are now binding contrary to earlier recommendations. A new feature was also that it was not allowed to teach religion in early childhood education anymore.</p> <p>The objective of this thesis was to research the level on realization of religious neutrality in Kouvola nursery schools. This thesis aimed to reveal the problems and challenges but also development areas in education of religiously neutral belief. There were two kind of material in this thesis: interview and inquiry.</p> <p>The main lines in realization are clear and religious liberty is implemented in religiously neutral education. Cooperation with church is now different but it has found its forms. The challenges were lack of information, lack of cooperation with different beliefs, and organization of replacing action for children who do not attend to religious occasions. Improvement suggestions include giving more information about education of religiously neutral education and different beliefs. Also cooperation with other beliefs should be improved.</p> <p>This thesis succeeded in fulfilling its objectives. The commissioner can now improve its operations and try to remove the problems now they are revealed.</p>		
Keywords		
Religion, religious neutrality, early childhood education		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Tutkimuskysymys	6
1.2	Tutkimusmenetelmä	6
1.3	Avainkäsitteet	7
1.4	Työn rajausta.....	8
1.5	Aineiston kerääminen	9
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	10
2.1	Teoriasta käytäntöön päiväkodin arjessa.....	12
2.2	Puolesta ja vastaan	15
2.3	Lait aiheen taustalla.....	18
2.4	Katsomuskasvatus Kouvolan varhaiskasvatuksessa ennen ja nyt	19
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	20
3.1	Teemahaastattelu	20
3.2	Kysely päiväkotien johtotiimeille	21
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	22
4.1	Haastattelun tulokset	23
4.2	Kyselyn tulokset.....	28
4.3	Yhteenveto ja johtopäätökset	31
5	TUTKIMUKSEN ARVIOINTI	36
	LÄHTEET.....	39

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 2. Kysely päiväkotien johtotiimille

1 JOHDANTO

Uskonto on ollut aina ajankohtainen ja mielipiteitä, jopa kiihkoa herättävä aihe. En koe olevani erityisen uskonnollinen ja olen usein miettinyt, miksi edes kuulun kirkkoon. Saatuani lapsi olen nyt myös herännyt ajattelemaan sitä, miten koulussa ja jo päiväkodissa lapset sulautetaan vallitsevaan uskontoon hyvin pienestä pitäen. Kokemukseni mukaan muita uskontoja ei juurikaan käsitellä ennen kuin vasta koulussa. Omaan lapsuuteeni ei kuulunut päiväkotia ja koulussakin luokka oli täysin homogeeninen: kaikki osallistuivat evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen. Muista uskonnoista ja katsomuksista luettiin etäisesti vain kirjoista. Uskonnottomuutta ei juurikaan edes käsitelty.

Uskonto on läsnä monessa arkisessa toiminnossa, kuten koulujen ja päiväkotien ruokarukouksissa, ja se tarttuu lapsiin jo hyvin pienestä pitäen. Kouluissa on jo muutamia vuosia käyty keskusteluja mm. siitä, ovatko joulu- ja kevätjuhliassa esitettävät virret uskonnon harjoittamista. Myös uskonnollisten päivänavausten järjestämiseen on puututtu. Löysin uutisen, jossa eduskunnan oikeusasiamies oli antanut kaupungin A sivistys- ja kulttuuripalveluille huomautuksen koulun uskonnollisten päivänavausten järjestämisestä. Huomautuksen mukaan kyseisen kaupungin antamasta selvityksestä ei muun muassa käynyt ilmi, oliko uskonnollisille päivänavauksille pyritty järjestämään vaihtoehtoja, vastaavaa ja mielekästä toimintaa, kuten uskonnon ja omantunnonvapauden huomioon ottaminen koulujen tilaisuuksissa edellyttäisi (Oikeusasiamies 2017). Kouluissa uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä on jo uudistettu, mutta varhaiskasvatuksen puolella Opetushallituksen uudet varhaiskasvatuksen perusteet otettiin käyttöön vasta 1.8.2017.

Sain uutisesta idean tutkia, miten Kouvolan varhaiskasvatuksessa toteutuu katsomuskasvatus ja uskonnollinen sitouttamattomuus. Lähestyin sähköpostitse Kouvolan varhaiskasvatuksen palvelupäällikköä Helena Kuusistoa ja ehdotin hänelle tutkimukseni aihepiiriä. Aihe koettiin erittäin ajankohtaiseksi, tarpeelliseksi ja mielenkiintoiseksi. Opetushallituksen varhaiskasvatuksen perusteet ovat olleet käytössä nyt reilun vuoden, joten on ajankohtaista tutkia ja kertoittaa, miten uudet perusteet ovat katsomuskasvatuksen osalta päässeet käytäntöön ja mitä mahdollisia ongelmia ja kehittämiskohteita on herännyt.

Tässä tutkimuksessa aihepiiriin ja sen taustoihin pureudutaan lainsäädännön kautta ja tuodaan esille myös aiheen ympärillä olevaa vastakkainasettelua uskonnottomuuden puolesta ja vastaan. Aihepiirin taustoja käsitellään niin kansallisella kuin EU-tasollakin, koska EU-lainsäädäntö on myös Suomea sitovaa.

1.1 Tutkimuskysymys

Työni tarkoituksena ja päätutkimuskysymyksenä on, miten varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen uskonnollinen sitouttamattomuus toteutuu Kouvolan päiväkodeissa. Päätutkimuskysymyksen ohella on tarkoituksena myös selvittää, miten päiväkotien arki on muuttunut uusien ohjeiden myötä ja mitä mahdollisia ongelmia on ensimmäisen vuoden aikana kohdattu uusien ohjeiden noudattamisessa. Lisäksi on tarkoitus saada selville mahdollisia kehittämiskohteita ja kehittämideoita.

Mahdollisten ongelmakohtien löytäminen on tärkeää toiminnan kehittämisen ja sujumisen kannalta. Tarkoituksena on selvittää, onko mahdollisia ongelmia tuottanut jokin yksittäinen asia vai onko ongelmia ollut yleisellä tasolla vai paljastuuko mahdolliseksi ongelmakodaksi aivan jokin muu seikka. Ongelmat voivat juontaa juurensa jo ohjeen mahdolliseen kankeuteen tai siihen, miten asia on tuotu käytännön tasolle jokapäiväiseen arkeen.

Toimeksiantajan toiveena oli myös saada selville, mitä mahdollisia kehittämiskohteita päiväkotien katsomuskasvatuksen uskonnollisessa sitouttamattomuudessa on. Kehittämiskohteiden löytäminen on tärkeää, jotta päiväkotien katsomuskasvatus saadaan toimimaan sujuvasti osana päiväkotien normaalia arkea. Mahdollisten kehittämiskohteiden löytyminen voi hyödyttää paikallisesti ja myös valtakunnallisesti, jos esimerkiksi toisissakin kunnissa ja kaupungeissa on havahduttu samoihin seikkoihin ja kehittämiskohteisiin.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen. Tarkoituksena on ymmärtää ja kertoittaa Kouvolan kaupungin päiväkotien varhaiskasvatuksen uskonnollisen sitouttamattomuuden tila; on tarkoitus tutkia ns. todellista jokapäiväistä elämää ja ymmärtää sitä. Todellisen elämän kuvaamista pidetään kvalitatiivisen

tutkimuksen lähtökohtana (Hirsjärvi ym. 2007, 157). Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän erityispiirre on, että sen avulla ei pyritä totuuden löytämiseen tutkittavasta asiasta vaan näyttämään esimerkiksi tutkimuksen kohteen välittömän havainnoinnin tavoittamattomissa olevia elementtejä (Vilkkä 2015, 120). Näistä elementeistä on tarkoitus muodostaa kuva tämän hetken tilanteesta Kouvolan varhaiskasvatuksessa. Yhtenä laadullisen tutkimuksen lähtökohtana voidaan myös pitää sitä, että tutkittava ilmiö tai asia ei ole entuudestaan tuttu ja siitä halutaan saada kokonaisvaltainen käsitys ja tekstin avulla tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvata kattavasti (Kananen 2015, 70 - 71). Mielestäni kvalitatiivinen menetelmä tukee siksi myös toimeksiantajan toivetta: tämän hetken tilanteen kartoitus ja mahdollisten ongelmien ja kehittämiskohteiden esiin tuominen.

1.3 Avainkäsitteet

Avainkäsitteitä tutkimuksessani ovat uskonnollinen sitouttamattomuus, katsomuskasvatus ja varhaiskasvatus. Lisäksi lainsäädännön puolelta määritellään positiivinen ja negatiivinen uskonnonvapaus. Matti Lahtinen Opetushallituksesta valottaa uskonnollista sitouttamattomuutta seuraavasti: "Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Sitouttamattomuus tarkoittaa, että eri katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina arvottamatta niitä" (Lahtinen 2017). Pohjan uskonnolliselle vapaudelle luo kuitenkin perustuslaki, joka takaa jokaiselle uskonnon ja omantunnon vapauden (PL § 11).

Katsomuskasvatus määritellään Opetushallituksen ohjeessa seuraavalla tavalla: Katsomuskasvatuksessa tutustutaan lapsiryhmässä esiintyviin uskontoihin ja muihin katsomuksiin. Myös uskonnottomuus on tarkastelun kohteena muiden katsomusten rinnalla. Katsomuskasvatus on yleissivistävää ja sen tarkoituksena on edistää kunnioitusta ja ymmärrystä erilaisia katsomuksia kohtaan. (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018.) Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista ja toiminnan suunnittelusta vastaa lastentarhanopettaja (Opetushallituksen varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 17). Lapsiryhmän uskonnot ja katsomukset siis vaikuttavat siihen, miten laajalti erilaisiin katsomuksiin tutustutaan.

Opetushallitus määrittelee sivuillaan varhaiskasvatuksen seuraavasti: ”Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia.” Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodeissa, perhepäivähoidossa ja myös kerho- ja leikkitoiminta voidaan katsoa varhaiskasvatukseen kuuluvaksi. (Opetushallitus, s.a.a.)

Perustuslain 11. pykälässä määritellään uskonnonvapaus. Positiivinen uskonnonvapaus tarkoittaa vapautta harjoittaa omaa uskontoaan. Siihen kuuluvat myös oman vakaumuksellisen kannan ilmaiseminen ja vapaus kasvattaa lapsensa oman vakaumuksena mukaisesti. Negatiivinen uskonnonvapaus puolestaan on vapautta uskonnosta, ja siihen kuuluu vapaus olla osallistumatta uskonnonharjoittamiseen ja vapaus olla kuulumatta mihinkään uskonnolliseen järjestöön. (Uskonnonvapaus 2018).

1.4 Työn rajaus

Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkodeissa järjestettävä päiväkotitoiminta, perhepäiväkodissa järjestettävä perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta, jota järjestetään toimintaa soveltuvassa paikassa. Varhaiskasvatustilain sovelletaan kunnan ja kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan järjestämään tai tuottamaan päiväkotitoimintaan ja perhepäivähoitoon. (Varhaiskasvatustilain 19.1.1973/36, 1 §.) Rajaus työhön koskemaan varhaiskasvatuksen osalta vain päiväkoteja, joita Kouvolassa on yhteensä 39. Kokonaisuudessaan Kouvossa on varhaiskasvatuksen yksiköitä yhteensä 72.

Rajauksella tutkimus pysyy hallittavana ja tutkittava joukko ei kasva liian suureksi. Rajaus pelkkiin päiväkoteihin puoltaa se, että päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Toiminta päiväkodeissa on ryhmämuotoista ja ryhmät voidaan muodostaa eri tavoin lapsen tarpeet huomioiden. Lähtökohtaisesti ryhmät tulee kuitenkin muodostaa pedagogisesti tarkoituksenmukaisesti ja henkilöstömitoituksen ja ryhmäkokosäännösten mukaisesti. (Opetushallituksen varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 17.)

Rajasin tutkimuksestani pois perhepäivähoidon ja erityisyksiköt (esim. Steinerpäiväkodit ja kerho- ja leikkitoiminnan), koska katsoin, että päiväkodit edustavat suurinta joukkoa ja niitä tutkimalla saadaan yleiskäsitys tilanteesta. Arki esimerkiksi perhepäivähoidossa poikkeaa jonkin verran jo lapsimääränkin puolesta päiväkotien arjesta ja toimintaympäristökin on erilainen, kun toimitaan perhepäivähoitajan kotona.

Kouvolassa osalla päiväkotien johtajista on johdettavaan useampi päiväkotia. Helena Kuusiston mukaan päiväkodeilla on johtotiimit. Päiväkodinjohtajia on 24 ja johtotiimejä on myös 24. Johtotiimeihin kuuluu 3-4 jäsentä. Päiväkodin johtajan lisäksi tiimiin kuuluu varajohtaja, vastaava opettaja ja vaihtelevasti eri ammattiryhmien edustajia. Joissakin yksiköissä johtotiimiin voi myös kuulua työsuojeluyhdyshenkilö (Kuusisto 2018.) Johtotiimin jäseniltä saadaan monta näkemystä ja kattava yleiskuva katsomuskasvatuksen tilanteesta, koska tiimissä on mukana myös vastaava opettaja, jolla on pedagoginen vastuu katsomuskasvatuksen toteuttamisesta.

1.5 Aineiston kerääminen

Yhdistän tutkimuksessani kahta eri aineistoa. Aineistotriangulaatiossa yhdistellään erilaisia tutkimusaineistoja keskenään (Vilka 2015, 71). Katson, että tutkimukseni on silti laadullinen eikä varsinaisesti kahden eri aineiston suora menetelmätriangulaatio (Vilka 2015, 72). Vilkan (2015, 69) mukaan Töttö (1999, 284 – 586) kuvaa laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkeihin kuuluvan sen, että se pyrkii vastaamaan kysymyksiin mitä ja miten.

Päiväkotien johtotiimin näkemykset on tarkoitus saada selville kyselyn avulla. Tutkimukselle syvyyttä ja vertailukohtaa tuo varhaiskasvatuksen palvelupäällikön haastattelu, jonka avulla on tarkoitus pureutua siihen, miten hyvin uusi ohjemuutos on saatu käytäntöön ja millaisten vaiheiden kautta siihen on päästy. Tarkoituksena on myös selvittää, onko päiväkodin johtajien ja palvelupäällikön näkemyksissä eroja: miten hyvin teoria on saatu istutettua käytäntöön. Tämä puolestaan tuo näkemyksiä toiminnan kehittämiseen organisaation sisällä.

Päädyin kyselylomakkeeseen sen takia, että aineisto pysyy paremmin hallittavissa eikä paisu liian suureksi tutkimuksen kokonaisuuteen nähden. Haastatteluilla aineisto olisi paisunut liian suureksi ja vaikeasti hallittavaksi. Kyselylomakkeen avulla voidaan kysyä vain niitä asioita, joita tutkimuksessa halutaan saada selville. Kysymykset voivat olla monivalintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä tai sekamuotoisia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä pyritään vastaajalta saamaan spontaaneja vastauksia ja joissa vastaamista rajataan hyvin vähän. (Vilkkä 2015, 105–106.)

Palvelupäällikön haastattelun toteutan puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Puolistrukturoidussa haastattelussa ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava voi vastata omin sanoin (Eskola & Suoranta 1998, 87). Haastattelun avulla selvitetään myös taustatietoa sille, miten Kouvolassa on järjestetty paikallisesti sovittavat asiat, kuten seurakuntayhteistyö ja miten esimerkiksi tiedottaminen vanhemmille mahdollisista uskonnollisista tilaisuuksista on järjestetty. Haastattelulla haetaan myös palvelupäällikön näkemystä tämän hetken tilanteesta ja siitä, mitä taustatyötä uusien ohjeiden voimaan tuleminen on vaatinut. Teemahaastattelussa haastattelun teema-alueet on etukäteen määrätty, mutta kysymyksille ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä (Aaltola & Valli, 2015, 29). Teemahaastattelussa poimitaan tutkimusongelman kannalta olennaisimmat aiheet, joihin vastaaminen on tutkimusongelman kannalta oleellisinta (Vilkkä 2015, 124). Koska tarkoituksena on saada kattavasti tietoa halutuista aihepiireistä, valittu menetelmä vastaa hyvin tarkoitustaan. Tarkoituksena on saada kvalitatiivista tietoa, ei niinkään numeerista tietoa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen tulisi olla uskonnollisesti sitouttamatonta (Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 16). Tunnustuksellista uskontoa ei tule enää harjoittaa päiväkodin arjessa, ja siksi esimerkiksi joissakin päiväkodeissa on jouduttu päivittämään käytäntöjä ruokarukouksen suhteen. Ruokarukous katsotaan tunnustukselliseksi uskonnon harjoittamiseksi ja sen takia siitä on pitänyt luopua. Näin on tapahtunut esimerkiksi Keski-Pohjanmaalla Vetelissä. (Poranen 2017.) Se, että ruokarukouksesta luovutaan, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että uskonto suljettaisiin kokonaan pois päiväkodin arjesta tai sen juhlista. Uudistuksen tarkoituksena on

pikemminkin tuoda julki erilaisten katsomusten moninaisuus ja kaikkien katsomusten yhdenvertainen kohtelu. (Kuusisto & Poulter 2017.)

Yhtenä esimerkkinä siitä, miten uskonnollisen tunnustuksellisuuden näkyvyyttä on yritetty himmentää kansainvälisellä tasolla, voidaan pitää italialais-suomalaisen Soile Lautsi-Albertinin tapausta, jossa hän pyysi Italiassa lastensa koulua poistamaan krusifiksit luokkahuoneen seinältä vedoten negatiiviseen uskonnonvapauteen (Liimatainen 2010). Negatiiviseksi uskonnonvapauksiksi katsotaan perustuslain pykälän 11 mukaan vapaus olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei myöskään ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. (PL § 11.)

Lautsi-Albertini vei asian lopulta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Tuomioistuin päätti vuonna 2009, että luokkien krusifiksit loukkaavat vanhempien oikeutta kasvattaa lastaan omien vakaumustensa mukaisesti. Italia ei ratkaisuun tyytynyt ja puolestaan vetosi valituksessaan siihen, että tuomioistuimen päätös ei kunnioita jäsenmaiden uskonnollisia perinteitä eikä oikeuta päättämään asioista paikallisesti. Jos oikeus olisi kieltänyt krusifiksit Italiassa, olisi tullut tarkastella uudelleen uskonnollisten symbolien käyttöä myös Suomessa. (Liimatainen 2010.) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto kuitenkin kumosi aiemman päätöksen vedoten siihen, että vaikka krusifiksi on uskonnollinen symboli, ei tuomioistuimen mukaan ollut näyttöä siitä, että koulujen seinillä olevat krusifiksit vaikuttaisivat oppilaisiin. Krusifiksien ei myöskään katsottu loukkaavan uskonnonvapautta. (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, 2011; Liimatainen 2010; Suomalaisnaisen kanne kaatui, 2011.)

Italia on vahvasti katolinen maa, ja katolisen kirkon vaikutusvalta näkyy vahvasti Italian politiikassakin (Liimatainen 2010). Pohjoismaat ja Benelux-maat erottuvat puolestaan EU-tasolla maallistuneina alueina, linjaa Euroopan parlamentin jäsen Hannu Takkula. Takkulan mukaan EU-maissa on kuitenkin meneillään taistelu positiivisen ja negatiivisen uskonnonvapauden välillä. (Tiitonen 2016). Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen artiklan 17 mukaan ”Unioni kunnioittaa kirkkojen ja uskonnollisten yhdistysten tai yhdyskuntien asemaa, joka niillä on kansallisen lainsäädännön mukaisesti jäsenvaltioissa, eikä puutu siihen. Unioni kunnioittaa myös elämäkatsomuksellisten ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemaa, joka niillä on kansallisen lainsäädän-

nön mukaisesti. Unioni käy avointa ja säännöllistä vuoropuhelua näiden kirkkojen ja järjestöjen kanssa tunnustaen niiden identiteetin ja erityisen tehtävän." Artiklan mukaan turvataan niin uskonnollisten kuin ei-tunnustuksellisten järjestöjen mahdollisuus saada äänensä kuuluviin kansallisen lainsäädännön mukaisesti. (Euroopan parlamentti s.a.) Tämän mukaan voitaneen Suomenkin katsoa pyrkivän noudattamaan tasapuolista ja neutraalia linjaa ohjatessaan varhaiskasvatuksen ei-tunnustuksellista katsomuskasvatusta.

2.1 Teoriasta käytäntöön päiväkodin arjessa

Päiväkodin arjen taustalla vaikuttavat monet lait ja asetukset, jotka eivät sellaisenaan välity suoraan arkeen, jos toiminta on sujuvaa ja joustavaa mutta silti lakien ja asetusten mukaista. Päiväkotien toimintaa koordinoi ylimmältä tasolta Opetushallitus, joka laatii ja päättää varhaiskasvatuksen valtakunnalliset perusteet, joiden pohjalta puolestaan kaupungit ja kunnat laativat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat (Opetushallitus s.a.b). 1.8.2017 otettiin käyttöön uudet paikalliset varhaiskasvatuksen suunnitelmat, jotka paikalliset varhaiskasvatuksen järjestäjät ovat laatineet kansallisten varhaiskasvatuksen suunnitelmien perusteelta.

Valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen perusteet eivät ole aiemmasta poiketen enää suositus vaan kansallinen normi. Täten myös paikalliset suunnitelmat ovat varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavia. Suunnitelmat velvoittavat henkilöstä sitoutumaan varhaiskasvatuslain ja perusteiden arvoperustan mukaiseen toimintaan. Henkilöstö velvoitetaan sitoutumaan myös suunnitelmien tavoitteiden ja sisältöjen mukaiseen toimintaan kaikissa varhaiskasvatuksen piiriin kuuluvissa yksiköissä. Uusissa varhaiskasvatuksen suunnitelmissa on huomioitu muutokset toimintaympäristössä ja yhteiskunnassa yleisesti, ja uuden varhaiskasvatuksen suunnitelman on tarkoitus antaa työkaluja uusien ajattelu- ja toimintamallien käyttöönottoon varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus s.a.b).

Varhaiskasvatukseen sisältyy uusien perusteiden mukaan myös katsomuskasvatusta, jonka tulee olla uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamaton ja jossa uskonnottomuutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla. Lähtökohtaisesti tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä olevat uskonnot

ja katsomukset. Seurakunta mainitaan yhtenä esimerkkinä paikallisesta yhteistyötahosta, mutta varsinaisesti minkään uskonnon tai katsomuksen opetusta ei varsinaisesti kuulu varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöille ja toimijoille suunnatulla Sakasti-sivustolla avataan seurakuntien ja päiväkotien yhteistyötä. Seurakuntien yhteistyö päiväkotien kanssa on myös muuttanut muotoaan uusien varhaiskasvatuksen perusteiden myötä. Paikallisseurakunnan omalla vastuulla on varmistaa, onko yhteistyö seurakunnan kanssa kirjattu kunnan omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Yhteistyössä on tärkeää erotella katsomuskasvatuksen nimissä tehtävä yhteistyö ja muu yhteistyö. Katsomuskasvatus on yleissivistävää ja kuuluu kaikille lapsille ja vastuu sen järjestämisestä kuuluu varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Esimerkiksi kirkkoon tai hautausmaahan voidaan tutustua kulttuuriperinnön näkökulmasta, jos päiväkoti valitsee seurakunnan ylläpitämän toimintaympäristön yhdeksi mahdollisuudeksi tutustua. Muu yhteistyö voi sisältää päiväkodin uskonnollisia tilaisuuksia, joista sovitaan neuvottelemalla ja suunnittelemalla yhdessä päiväkodin kanssa. Uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuvat ne lapset, joiden vanhemmat sen sallivat. (Vasu2017 s.a.)

Avuksi yhteistyölle on laadittu neljän korin malli, kumppanuuden korit, joiden periaatteet perustuvat opetushallituksen ohjeistukseen. Tärkeimmässä roolissa varhaiskasvatuksen kannalta ovat korit yleissivistävä opetus ja uskonnolliset tilaisuudet. Katsomuskasvatus luokitellaan kuuluvaksi yleissivistävään opetukseen ja se pitää sisällään kaikki uskonnot ja katsomukset ja myös uskonnottomuuden. Yleissivistävä korin sisältö tulee esille päiväkodin arjessa ja vuoden kulkuun liittyvissä traditioissa ja päävastuu toteutuksesta kuuluu päiväkodin henkilöstölle. Varsinaista kasvatustehtävää seurakunnalla ei ole. (Kumppanuuden korit ja Vasu2017.)

Uskonnollisten tilaisuuksien kori on toinen keskeisistä koreista varhaiskasvatuksessa. Tämä kori sisältää perinteisen kunnan ja seurakunnan välisen yhteistyön ja seurakunnan on sitouduttava varhaiskasvatuksen normeihin. Yhteistyön mahdollisuuksia ovat esimerkiksi perinteiset joulu- ja kevätkirjot, joi-

hin saattaa liittyä uskonnon harjoittamisen elementtejä. Näistä tilaisuuksista tulee tiedottaa lasten vanhempia ja niihin voivat osallistua vain ne lapset, joiden vanhemmat sen sallivat. Päiväkodin henkilökunta huolehtii tiedottamisen ja myös tarpeen mukaan korvaavan toiminnan järjestämisen niille lapsille, jotka eivät osallistu uskonnolliseen tilaisuuteen. Kunta voi myös päätyä siihen, että varhaiskasvatuksen aikana ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia. (Kumpanuuden korit ja Vasu2017.)

Tammikuussa 2018 Opetushallitus julkaisi ohjeen varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa. Opetushallituksen laatiman ohjeen mukaan Suomen perustuslain ja varhaiskasvatustuksen uskonnon ja omantunnon vapautta koskevat säädökset tulee ottaa huomioon, kun toteutetaan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta. Ohje nojaa vahvasti perustuslakiin ja varhaiskasvatustalakiin ja avaa säännösten soveltamista käytäntöön varhaiskasvatuksessa. Ohje antaa varhaiskasvatuksen järjestäjille raamit, miten toimia varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Myös juhlien ja uskonnollisten toimitusten ja tilaisuuksien ja näille vaihtoehtoisten toiminnan järjestämiseen säännösten ja määräysten edellyttämällä tavalla ohje antaa opastusta. (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018.)

Varhaiskasvatuksen järjestäjille on jätetty paikallisesti päätettäväksi järjestääkö päiväkodeissa ja varhaiskasvatuksessa yleensä uskonnollisia tilaisuuksia. Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus tunnustaa, harjoittaa, ilmaista vakaumustaan tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei myöskään ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesta uskonnon harjoittamiseen (PL § 11 mom. 2). Tämän perusteella lasta ei voida velvoittaa osallistumaan uskonnollisiin toimituksiin, jos se on vastaan hänen vakaumustaan eivätkä lapsen huoltajat ole antaneet lupaa osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin. Tämä johtaa siihen, että varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee huolehtia, että lapselle, joka ei osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin, pitää järjestää vaihtoehtoista toimintaa. Toiminnan tulee olla mahdollisimman samankaltaista, kuin tilaisuudessa, jonka tilalle korvaava toiminta järjestetään eikä lapselle saa aiheutua leimatuksi tulemistä osallistumisesta jättämisestä. Tärkeää on, että lapsen huoltajalle jää aito vapaus valita, osallistuuko lapsi

uskonnollisiin tilaisuuksiin vai ei. (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018). Uskonnollista tilaisuutta korvaavan toiminnan tulee olla pedagogisesti korkeatasoista vaihtoehtoista toimintaa (Kuusisto & Poulter 2017).

Tiivis yhteistyö vanhempien kanssa on olennainen osa päiväkodissa tapahtuvaa katsomuskasvatusta. Vanhemmille tulee tiedottaa varhaiskasvatuksessa järjestettävistä mahdollisista uskonnollisista tilaisuuksista sekä niitä korvaavista toiminnoista. Vanhemmilta puolestaan odotetaan ilmoitusta, osallistuuko lapsi uskonnollisiin tilaisuuksiin vai ei. Ilmoitus voi olla kertaluonteinen tai yksittäinen ja ilmoituksen muodon päättää varhaiskasvatus (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018). Yhteistyö on päiväkodin ja vanhempien välillä on tästä syystä erittäin tärkeää: katsomuskasvatuksessa toimitaan jokaisen perheen taustaa ja katsomusta kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee mm. lasten laaja-alaista ajatteluun ja oppimiseen liittyvää osaamista. (Opetushallituksen varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 44.)

Kaikkea uskonnollisuuteen liittyvää ei kuitenkaan voida mieltää tunnustukselliseksi uskonnon harjoittamiseksi, mikä osaltaan voi helpottaa päiväkotien arkea ja juhlia. Perinteisesti päiväkodeissa ja kouluissa on vietetty joulu- ja kevätjuhlia, joissa on ollut uskonnollisuuteen liittyviä elementtejä, kuten esimerkiksi Suvivirsi. Perustuslakivaliokunnan mukaan juhliin liittyvät traditiot on kuitenkin katsottu olevan osa suomalaista kulttuuria ja yksittäisen virren takia juhlaa ei voida katsoa uskonnon harjoittamiseksi katsottavaksi tilaisuudeksi (Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp ka 2 /2014 vp.) Samoja periaatteita voidaan katsoa noudatettavan myös varhaiskasvatuksessa Opetusministeri Sanni Grahn-Laasosen mukaan (KKV 543/2017 vp).

2.2 Puolesta ja vastaan

Uudet varhaiskasvatuksen perusteet ovat herättäneet huolta myös uskonnollisuuden puolestapuhujien keskuudessa. Kansanedustaja Antero Laukkanen esitti vuonna 2017 Opetusministeri Sanni Grahn-Laasoselle kirjallisen kysymyksen lapsen perusoikeudesta uskonnon harjoittamiseen varhaiskasvatuksessa. Kysymyksessä nousi esiin huoli siitä, miten varhaiskasvatuksessa

kohdataan lapset, joille on jo ehtynyt muodostua uskonnollinen vakaumus, sekä miten suojata lapsen perusoikeutta oman kristillisen uskon ja arvomaailman ilmaisuun varhaiskasvatuksessa. Myös ruokarukousperinteen jatkamismahdollisuutta kaikkien vanhempien suostumuksella tiedusteltiin ja lapsen oikeutta oman uskoon ja sen ilmaisemiseen varhaiskasvatuksessa. Vastauksessaan Sanni Grahn-Laasonen korostaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjautumista perusteasiakirjan kohtaan, jossa sanotaan, että ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta on lapsen huoltajilla. Varhaiskasvatuksessa lähtökohtana on ollut monimuotoistuva suomalainen yhteiskunta ja sen mukanaan tuomat muutokset niin kulttuuripohjassa kuin katsomuksissakin.

Tiivis yhteistyö varhaiskasvatuksessa vanhempien kesken kunnioittaen jokaisen perheen katsomuksia ja taustaa ovat perustana varhaiskasvatuksen perusteissa. Grahn-Laasonen linjaa myös, että uskonnonvapaus ei estä varhaiskasvatuksen ja seurakuntien yhteistyötä, kunhan sisältö ei ole tunnustuksellista. Hän myös korostaa yhteistyötä vanhempien kanssa ja sitä, että lapsen uskontokasvatus on perheen asia ja vanhemmat päättävät oman lapsen osalta miten se toteutetaan. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan kaikkia ja kaikkien vakaumusta tasapuolisesti kunnioittavaa neutraalia linjaa. (KKV 543/2017 vp.)

Kantelupukki.fi on Helsingin seudun ja Tampereen vapaa-ajattelijat ry:n ja Uskonottomat Suomessa ry:n yhteinen palvelu, joka jakaa ohjeita uskonottomuuteen liittyviin aiheisiin. Virallisempaa lähdettä uskonottomuutta tukevasta ajattelusta en löytänyt. Tiedonvälityksen lisäksi palvelu tekee kanteluja mm. aluehallintovirastoihin, jos vaikuttaa siltä, että negatiivista uskonnonvapautta ei noudateta esimerkiksi kouluissa. Palvelulle vaikuttaa olevan tarvetta, koska edelleen painitaan samojen ongelmien kanssa, vaikka ohjeistukset koulumaailmassa ovat olleet käytössä jo varhaiskasvatusta kauemmin: millaista uskonnollista korvaavan toiminnan tulisi olla ja missä menee raja tunnustuksellisen uskonnon harjoittamisen ja suomalaisen kansallisperinteen välillä.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto otti keväällä 2018 kantaan kanteluun, jossa oli kyse Virsivisaan osallistumisesta ja koulun ja seurakunnan yhteistyössä järjestetystä leirikoulusta, jossa leirikoulun hartauksien ajaksi oli järjestetty pallon potkimista. AVI katsoi päätöksessään, että Virsivisa oli julkinen kilpailu ja siksi vanhempien lupa oli erityisen tärkeä ja tunnustuksellisuus-

den vuoksi visaan osallistumisen oli oltava vapaaehtoista kaikille uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumista riippumatta. AVI ei myöskään katsonut Virsivisan kuuluvan suomalaiseen kulttuuriperintöön vaan piti sitä ennemminkin uskonnon harjoittamisena. AVI otti kantaa myös seurakuntayhteistyöhön ja leirin ohjelmaan. Sen mukaan leirin ohjelman tulisi olla sellaista, että kaikki voivat siihen osallistua. Koska retkien ja leirikoulujen tarkoituksena on yhteisöllisyyden ja oppilaiden hyvinvoinnin kehittäminen, koituu ongelmalliseksi se, jos yhteiseen tekemiseen sisältyy paljon uskonnollisia elementtejä. (Kantelupukki.fi 2018).

Kantelupukki.fi-sivustolta ei vielä löydy sen toimesta tehtyjä kanteluja päiväkotien toiminnasta uusien varhaiskasvatuksen perusteiden ollessa käytössä. Vuonna 2014 Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja on vastannut Helsingin Vapaa-ajattelijat ry:n kanteluun, jonka mukaan tuolloin voimassa oleva päivähoitolaki ja Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma oli ongelmallinen mm. siksi, että päiväkotien oli tarkoitus kasvattaa lapsia ”uskovaisiksi”. Väitteensä Vapaa-ajattelijat ry perusti siihen, että päiväkotien käytännöt johtivat siihen, että uskonnottomien vakaumusta loukattiin, kun järjestettiin uskonnollista ohjelmaa, johon kaikki osallistuivat. Vaihtoehtoista toimintaa ei järjestetty. (Kantelu 2014.)

Tuolloin eivät vielä olleet voimassa nykyiset varhaiskasvatuksen perusteet, mutta työ niiden voimaan saamiseksi oli tuolloin jo aloitettu. Joulukuussa 2012 Opetus- ja kulttuuriministeriö oli asettanut työryhmän uudistamaan päivähoitoa koskevia säädöksiä. Vastauksessaan Pajuoja viittaa Perustuslakivaliokunnan mietintöön (2/2014), jossa Perustuslakivaliokunnan mielestä kaikkein oleellisinta on, että oppilaalle tai hänen huoltajalleen jää aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin vai ei. Myös mielekkään korvaavan toiminnan järjestämisen tärkeyttä korostettiin vastauksessa. Mietinnöt ja pohdinnat johtivat käytännön toteutukseen ja varhaiskasvatuslain uudistaminen käynnistyi ja jatkuu edelleen.

Kun tarkastellaan perustuslain pykälää 11, se pitää sisällään positiivisen ja negatiivisen uskonnonvapauden. Kuten jo aiemmin Euroopan parlamentin jäsen Hannu Takkula mainitsi, meneillään on EU-tasolla taistelu positiivisen ja negatiivisen uskonnonvapauden välillä (Tiittanen 2016). Samoille linjoille aset-

tuu Kirkkohallituksen kansliapäällikkö Jukka Keskitalo Sanansaattajalehden haastattelussa. Hän kertoo, että jotkin kunnat ovat päättäneet yhteistyön kokonaan seurakuntien kanssa ja tämän käytännön taustalla vaikuttaa negatiivinen uskonnonvapauden periaate. Sanansaattajan mukaan tulevaisuudessa kysymyksenasettelu tiivistyy myös varhaiskasvatuksen ohjeistuksessa uskonnonvapauden tulkinnallisuuden painottamiseen positiivisen ja negatiivisen uskonnonvapauden välille. (Pyykkönen, 2017.)

2.3 Lait aiheen taustalla

Perustuslain pykälän 11 mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, jonka mukaan kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Uskonnon ja omantunnon vapauteen kuuluu oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. (Perustuslaki § 11.) Lisäksi uskonnonvapauslain mukaan jokaisella on oikeus päättää uskonnollisesta asemastaan liittymällä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai eroamaan siitä. Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa. (Uskonnonvapauslaki § 3.)

Lasten huoltajien asema uskontoon liittyvien asioiden suhteen korostuu juuri päiväkodissa ja koulumaailmassa. Jotta uskonnonvapauslain pykälä kolme toteutuu, varhaiskasvatuksen perusteiden pohjalta laadittuun ohjeeseen on kirjattu, kuinka toimia lasten huoltajille tiedottamisessa. Toimitettavista tiedotteista on käytävä ilmi varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävät uskonnolliset tilaisuudet ja myös niille järjestettävä vaihtoehtoinen toiminta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän vastuulle jää se, että tieto uskonnollisista tilaisuuksista tavoittaa huoltajat riittävä ajoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän vastuulle jää myös se, että lapsen osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai sille järjestettyyn vaihtoehtoiseen toimintaan osallistuminen toteutuu siten, miten huoltaja on ilmoittanut.

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet antaa valmiuksia ja ymmärtää ja kunnioittaa jokaisen uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, luku 1 § 2 a mom. 6). Tämä ohjaa varhaiskasvatuksen katsomus-

kasvatusta. Varhaiskasvatuksessa on myös huomioitava monien muiden lakien ja kansainvälisten sopimusten velvoitteet, joihin Suomi on sitoutunut (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016). Yksi taustalla vaikuttavista sopimuksista on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, jossa myös otetaan kantaa lapsen uskonnonvapauteen artiklassa 14. Sen mukaan sopimuksen piiriin kuuluvat valtion kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista). Inklusioperiaate on varhaiskasvatuksen kehittämisen lähtökohta. Sen mukaan kaikki lapset voivat osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen mahdollisesta erityisestä tuen tarpeesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.) Monikulttuurisuus tuo mukanaan myös eri uskontoja, ja siksi Inklusioperiaate ohjaa myös katsomuskasvatusta: ketään ei voida jättää ulkopuolelle vakaumuksensa takia.

2.4 Katsomuskasvatus Kouvolan varhaiskasvatuksessa ennen ja nyt

Varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö Kuusisto kertoi haastattelussa, että aiemmin seurakunnat järjestivät päiväkodeissa pyhäkouluja, ns. pikkukirkkoja. Uskontokasvatus oli "ulkoistettu" seurakunnille. Seurakunnan työntekijät tulivat pitämään uskontoon liittyviä tilaisuuksia ja tuokioita päiväkoteihin. Uskontokasvatus oli hyvin vaihtelevaa eri päiväkodeissa, ja johtajan oma vakaumus näkyi myös toiminnassa. Pääosin uskontokasvatus oli evankelis-luterilaista. Uuden varhaiskasvatustlain myötä uskontokasvatus poistui ja tilalle tuli katsomuskasvatus. (Kuusisto 2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa katsomuskasvatus asettuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa "Minä ja meidän yhteisömme" – osion alle. Tavoitteena on tukea lapsen eettisen ajattelun taitojen kehittymistä, edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä muita katsomuksia kohtaan. Tavoitteena on myös tukea lasten katsomuksellisten ja kulttuuristen identiteettien kehittymistä. Lähtökohtana edellä mainitulle on lasten laajeneva elinpiiri ja yhteiskunnan monimuotoisuus. (Varhaiskasvatussuunnitelmat perusteet 2016.)

Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattu seurakuntayhteistyö katsomus- ja uskontokasvatuksen tukena (Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelma, 51.) Opetushallituksen ohjeen mukaan myös muiden uskonnollisten yh-

teisöjen kanssa on mahdollista tehdä yhteistyötä, kun se tapahtuu varhaiskasvatusta ohjaavien periaatteiden mukaisesti. Kouvolassa seurakuntayhteistyötä on myös laadittu sopimus, jossa on määritelty yhteistyön raamit. Sopimuksessa on sovittu, että varhaiskasvatus saa seurakunnalta mentorointiapua katsomuskasvatuksessa ja kertoo myös muiden uskontojen juhlista, ei pelkääntään evankelis-luterilaiseen uskuntoon liittyvistä. Kuusisto kertoo myös, että yhteistyössä noudatetaan neljän korin mallia, joista yksi kori on uskonnon harjoittaminen. (Kuusisto 2018.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Teemahaastattelu

Haastattelun toteutin joulukuussa 2018. Tein haastattelun puolistrukturoituna teemahaastatteluna (Liite 1). Nauhoitin haastattelun puhelimeni (Oneplus 3T) tallenninsovelluksella sekä digitaalisella Olympus WX-853 tallentimella. Tallentimella nauhoitettu haastattelu ei jostain syystä tallentunut, joten sain materiaalin talteen vain puhelimeeni, josta tallensin sen pilvipalveluun ja sen jälkeen litteroin tekstimuotoon Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Haastattelun kesto oli noin 50 minuuttia, ja litteroitua aineistoa kertyi 13 sivua. Litterointi tehtiin lähes sanatarkasti siten, että asiasisältö säilyi, vaikka joitain täytesanoja jätettiin pois.

Haastattelu eteni sujuvasti ennalta määrättyjen teemojen pohjalta. Tiukkaa ennalta määrättyä kysymyspatteristoa ei ollut, vaan oli vain runko tutkimuskysymysteni kannalta oleellisimmaksi katsomistani teemoista ja niihin liittyvistä täydentävistä osa-alueista. Annoin haastateltavan vastata vapaasti teemasta tekemääni kysymykseen ja syvensin teemaa tarvittaessa täsmentävillä lisäkysymyksillä. Tarvittaessa myös palasin aiemmin esille tulleeseen seikkaan, jos jokin asia jäi vailla selvitystä.

Litteroinnin jälkeen käytin haastatteluaineiston purkamisessa induktiivista menetelmää, jossa luokitellaan puhtaasti aineistosta nousseita ilmaisuja (Kananen 2014, 104). Litteroinnin jälkeen luin tekstin useampaan kertaan ja sen jälkeen tiivistin tekstiä koodaten ja teemoittelemalla. Siirsin litteroidun haastattelun taulukkoon ja kirjasin vastauksista esille nousseita asioita tiivistettyyn

muotoon.

3.2 Kysely päiväkotien johtotiimeille

Kysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla. Kysely suunnattiin päiväkotien johtotiimeille. Johtotiimejä on yhteensä 24 ja johtotiimissä 3-4 jäsentä. Vastauksia odotettiin toimeksiantajan mukaan laskennallisesti noin 80 vastaajalta. Kyselyyn vastasi yhteensä 24 henkilöä. Kysely toteutettiin avoimella verkkolinkillä, jonka toimeksiantaja jakoi päiväkotien johtotiimien jäsenille. Vastausaikaa kyselyyn oli noin kaksi viikkoa.

Kyselyssä oli yhteensä 17 kysymystä, ja joihinkin kysymyksiin vastaaminen määräytyi edellisen kysymyksen vastauksen perusteella. Valitsin kysymysten muodoksi sekä monivalintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä pyrittiin saamaan esille kvalitatiivisen tutkimuksen kannalta oleellista tietoa tutkittavan asian ymmärtämiseksi. Kyselyssä kysyttiin myös taustatietoja, kuten johdettavien päiväkotien määrää ja päiväkotien lapsimäärää. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut tehdä vertailua erisuuruisten päiväkotien välillä. Tietoja kysyttiin organisaation esittelyä varten.

Kyselyn saatekirjeessä ei tarkoituksella kerrottu vastaajille, milloin kysely suljetaan, koska kyselyn ajankohta sijoittui vastaajien kannalta hankalaan ajankohtaan. Moni vastaajista oli aloittamassa joululoman ja osa päiväkodeista meni myös kokonaan kiinni, jolloin vastaajia ei ollut paikalla. Saatteessa pyydettiin vastaamaan mahdollisimman pian. Tällä tavoin pyrittiin vastaajat saamaan vastaamaan kyselyyn ennen lomaa, jottei tulisi houkutusta jättää vastaamista loman jälkeiseen aikaan. Toimeksiantajan edustaja kehotti myös vastaajia vastaamaan pian ja lähetti myös muistutusviestin ennen kuin kysely suljettiin.

Kyselyn ensimmäisillä kysymyksillä selvitettiin tutkimuksen taustatietoja, kuten johdettavien päiväkotien määrää ja päiväkotien lapsimääriä. Aihetta lähestyttiin seuraavaksi selvittämällä mistä tieto lasten katsomuksesta saadaan ja mitä katsomuksia päiväkodin lapsilla on. Seuraavaksi pureuduttiin syvemmälle katsomuskasvatukseen päiväkodin arjessa. Tässä kysymyksessä vastaajia pyydettiin antamaan käytännön esimerkkejä, miten eri katsomukset tulevat

esiin päiväkodin arjessa.

Uskonnollisten tilaisuuksien järjestämistä päiväkodissa käsiteltiin seuraavassa kysymyksessä. Tämän kysymyksen vastaus määritti, mihin kysymykseen vastaaja seuraavaksi vastaisi. Jos vastaaja vastasi kyllä, pyydettiin vastaamaan, millaisia uskonnollisia tilaisuuksia järjestetään, millaista korvaavaa toimintaa poisjääville lapsille on järjestetty ja kuvailemaan, mitä korvaava toiminta on. Myös sitä, miten uskonnollisista tilaisuuksista tiedotetaan vanhemmille, kysyttiin avoimella kysymyksellä, jos vastaaja vastasi, että päiväkodissa järjestetään uskonnollisia tilaisuuksia. Jos vastaaja vastasi, että päiväkodissa ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia, kysyttiin seuraavaksi avoimella kysymyksellä, miksi niitä ei järjestetä. Seuraavalla avoimella kysymyksellä kysyttiin syitä, miksi uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestetä.

Seurakunta yhteistyö ja sen muoto oli yksi selvittämisen kohde. Seurakuntayhteistyöstä kysyttiin, onko sitä ja jos on, millaista. Myös yhteistyöstä katsomuskasvatuksessa muiden tahojen kanssa kysyttiin seuraavaksi. Jos yhteistyötä katsottiin olevan, pyydettiin kertomaan, minkä tahojen kanssa yhteistyötä tehtiin.

Seuraavaksi kyselyssä selvitettiin, miten päiväkodin arki on muuttunut uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen myötä. Kysymys oli avoin kysymys, johon vastaajat saivat vastata oman näkemyksen mukaan ilman valmiita vaihtoehtoja. Toimeksiantajan toiveena oli selvittää myös mahdollisia haasteita ja ongelmakohtia uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa ja näitä kysyttiin avoimella kysymyksellä. Toiveena oli myös mahdollisten kehittämiskohteiden löytäminen uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Tätä kysyttiin avoimella kysymyksellä. (Liite 2).

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksen oli selvittää, miten katsomuskasvatuksen uskonnollinen sitouttamattomuus toteutuu Kouvolan päiväkodeissa. Tarkoituksena oli myös löytää mahdolliset ongelmakohtat ja kehittämiskohteet uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Tutkimukseni ai-

neisto koostui palvelupäällikkö Helena Kuusiston haastattelusta ja kyselystä Kouvolan kaupungin päiväkotien johtotiimeille. Haastattelun ja kyselyn tuloksista tein yhteenvedon ja poimin keskeiset esille nousseet ongelmat ja kehittämiskohteet, joiden pohjalta muodostui kokonaiskuva katsomuskasvatuksen uskonnollisen sitouttamattomuuden tilasta. Haastattelulla selvitettiin myös taustatietoja tutkittavasta ilmiöstä ja organisaatiosta. Myös kyselyssä kysyttiin taustatietoina päiväkotien määrää ja johdettavien yksiköiden määrää, jotta saatiin kuva, millaisista yksiköistä on kyse. Tarkoituksena ei ollut vertailla eri yksiköjä keskenään.

Kahta eri materiaalia vertailemalla saatiin kokonaiskuva, miten Kouvolassa päiväkotien katsomuskasvatusta toteutetaan niin johdon kuin suorittavan tason näkökulmasta. Tarkoituksena oli myös verrata, onko johdolla sama näkemys, kuin suorittavalla tasolla. Varsinaista arvosanaa tai numeerista arviointia ei ollut tarkoitus antaa katsomuskasvatuksen uskonnolliselle sitouttamattomuudella vaan tutkia sen nykytasoa sanallisesti kuvaillen ja kartoittaa tämän hetken tilanne, mikä oli toimeksiantajan toive.

4.1 Haastattelun tulokset

Haastattelun avulla kartoitettiin tutkimuskysymykseen vastaamisen lisäksi myös tutkimuksen taustatietoa Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksen organisaatiosta ja kyselyyn vastaavien joukosta. Teemat haastattelussa olivat seuraavat: taustatiedot, ennen muutosta, seurakuntayhteistyö ja arki päiväkodissa.

Ensimmäinen teema

Taustiedoissa käsiteltiin Kouvolan kaupungin päiväkotien määrää ja niiden hallinnollista rakennetta. Kävimme myös läpi, ketkä päiväkodeista vastaavat kyselyyn.

Toinen teema

Toisena teemana oli ennen muutosta. Muutoksella viitattiin uusien varhaiskasvatuksen perusteiden käyttöön ottoon. Haastateltava kertoi, miten päivä-

kodeissa oli toimittu ennen varhaiskasvatuksen perusteiden käyttöönottoa ja mitä muutos toi tullessaan. Taustatiedot ja ennen muutosta teemojen tietoja käytin pääosin tutkimuksen taustatiedoissa ja jonkin verran myös tuloksissa.

Ennen muutosta teemasta nousi esiin muutamia tuloksissa huomioitavia teemoja. Kuusisto kertoi, että aiemmin uskontokasvatus oli seurakunnan vastuulla ja nyt muutos katsomuskasvatukseen siirsi vastuun päiväkotien omalle henkilökunnalle. Osa henkilökunnasta ”kipuili” muutoksen kanssa ja koki, että kaikki vastuu kaatui henkilökunnalle eikä seurakunta enää hoitanut uskontoon liittyvää kasvatusta. Osalla henkilökunnasta ja päiväkodeista asia oli ollut kunnossa jo ennen muutostakin ja oma rooli oli selvillä niin pedagogisesti kuin katsomuskasvatuksellisesti. Seurakunnan puolelta heräsi myös huoli, että lapsen oikeutta jumalsuhteeseen poljettiin, kun siirryttiin uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen. (Kuusisto 2018.)

Kolmas teema

Kolmantena teemana oli seurakuntayhteistyö ja toteuttamistapa. Teemassa käsiteltiin Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksen ja seurakunnan välistä yhteistyösopimusta ja sen sisältöä. Tämän teeman avulla saatiin kuva siitä, miten yhteistyö on muuttunut ja miten tällä hetkellä tehdään yhteistyötä vai tehdäänkö sitä ollenkaan. Tätä teemaan käsittelemällä pyrittiin myös saamaan esiin mahdollisia ongelmia ja kehittämiskohteita.

Seurakuntayhteistyö on Kuusiston mukaan muuttanut muotoaan. Seurakuntayhteistyö täytyi määritellä uudestaan tuli löytää yhteinen näkemys katsomuskasvatuksen järjestämiseen. Nykyisin seurakunta toimii mentori-roolissa ja tukee laaja-alaisen katsomuskasvatuksen järjestämisessä. Seurakunta (evangelisluterilainen) kertoo myös muista uskonnoista. Seurakunta tarjoaa myös mahdollisuuden osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin mutta varsinaista uskonnon harjoittamista ei ole. Mahdolliset joulukirkot ja muuta tilaisuudet järjestetään Kuusiston mukaan niin, että varsinaista uskonnon harjoittamista niissä ei ole. Seurakunta ei tule päiväkotiin, vaan lapset viedään seurakunnan järjestämiin tilaisuuksiin huoltajien niin salliessa.

Neljäs teema

Viimeisenä teemana oli arki päiväkodissa. Teemassa käsiteltiin päiväkodin jokapäiväistä arkea ja sitä, miten siinä tulee uskonnollisuus esille. Myös yhteistyö vanhempien ja päiväkodin kesken oli yksi teeman aihealueista. Teemassa pureuduttiin myös siihen, miten eri katsomuksia käsitellään päiväkodissa. Yhtenä tärkeänä alueena oli myös korvaavan toiminnan järjestämien niille, jotka eivät osallistu uskonnollisia elementtejä sisältävään tilaisuuteen. Myös uuden katsomuskasvatuksen mukanaan tuomista muutoksista puhuttiin. Teemassa käsiteltiin myös katsomuskasvatuksen haasteita ja mahdollisia kehittämiskohteita, jotka palvelupäällikkö koki havainneensa.

Kuusiston mukaan päiväkodeissa ei ole tilaisuuksia, joissa harjoitettaisiin uskontoa. Suomalaiseen kulttuuriin liittyviä juhlapäiviä käsitellään kirkkovuoden mukaan mutta sen katsotaan kuuluvan perinteisiin. Suomalaisen kirkkovuoden perinteiden selvittäminen lapsille on osa katsomuskasvatusta ja myös muihin katsomuksiin tutustutaan. Toisiin katsomuksiin ja myös uskonnotto- muuteen tutustuminen tosin voi olla kovin ohutta Kuusiston mukaan ja aikuiset arastelevat näistä puhumista. Lapsi kysyy ja ihmettelee, ja aikuisen tulisi vastata ja keskustella lapsen aloitteesta nousseisiin aiheisiin liittyen. Perimmäinen vastuu katsomuskasvatuksesta päiväkodissa on varhaiskasvatuksen opettajalla, joka arvioi katsomuskasvatuksen laaja-alaisuutta ja toteutumista koko ajan päiväkodin arjessa. (Kuusisto 2018.)

Huoltajien roolin merkitys korostui Kuusiston haastattelussa. Huoltajille tulee tiedottaa tapauskohtaisesti, jos tiedossa on uskontoon liittyvää toimintaa päiväkodissa, kuten jouluvaellus. Kuusiston mukaan tapahtuman sisältö tulisi kertoa huoltajille vaikka tilaisuudessa ei olisikaan uskonnon harjoittamista. Kanavana Kuusisto mainitsee Wilma-viestit ja jokapäiväisen keskustelun huoltajien kanssa. Jos lapsi ei osallistu toimintaan, korvaavan toiminnan tulisi Kuusiston mukaan olla samansisältöistä, ”ei mitään värityskirjan värittämistä”. Korvaavan toiminnan tulisi olla yhtä elämyksellistä, kuin esimerkiksi kirkkoretki, jolle muut lapset osallistuvat. Myös hienotunteisuus ja lapselle selittäminen tilanteessa, jossa kaikki eivät osallistukaan kirkkoretkelle, tulee huomioida. Lapselle on tärkeää selittää, että on aivan hyväksyttävää, kenessäkään ei ole mitään vikaa ja ”ihan ok”, että kaikki eivät osallistu kirkkoretkelle.

Esimerkkinä korvaavasta toiminnasta Kuusisto mainitsi metsäretken, jossa keskustellaan esimerkiksi elämästä. Kuusisto esitti myös näkemyksensä henkilökunnan sijoittelusta korvaavan toiminnan ja seurakunnan järjestämien tilaisuuden suhteen: varhaiskasvatuksen opettajan tulisi nimenomaan olla läsnä korvaavassa toiminnassa, koska seurakunnan tilaisuudessa ”asia hoituu” seurakunnan ammattilaisten puolelta. Korvaavan toiminnan kehittämisessä Kuusisto näki parannettavaa. Kuusisto nosti esiin päiväkodin arjesta myös lapsen oman katsomuksen kunnioittamisen esimerkiksi ruokarukouksen muodossa. Vaikka päiväkodeissa ei ole yhteisesti käytössä ruokarukousta, mahdollisuus rukoukseen tuli suoda lapselle, jonka katsomukseen se kuului. (Kuusisto 2018.)

Arjessa tulisi Kuusiston mukaan olla tilaa lasten ihmettelylle ja kysymyksille, jotka saattavat lähteä esimerkiksi henkilökunnan oman katsomuksen tunnusmerkeistä, kuten rististä kaulassa. Kuusisto korostaa, ettei ole missään nimessä kiellettyä kertoa omasta katsomuksestaan lapselle, jos lapsi sitä kysyy esimerkiksi ristin havaittuaan tai pään peittävästä huivista kysyessään. Katsomuskasvatuksen tulisi Kuusiston mukaan olla arkipäivää, läsnä päiväkodin arjessa koko ajan, eikä aikuisten tulisi pelätä siihen liittyviä keskusteluja. (Kuusisto 2018.)

Elämyksellisyys ja tunnelman välittyminen toistuivat usein Kuusiston kertoessa päiväkodin arjesta. Hänen mukaansa esimerkiksi pyhäinpäivästä kertomisen sijaan voitaisiin kokea ja tehdä retki hautausmaalle. Samoin joulu- ja pääsiäisvaelluksilla tärkeää on tunnelman välittyminen, joka tätä kautta nostaa lapsen mieleen kysymyksiä ja virittää keskustelua. Pääasiassa ei ole uskonnollisuus vaan historiaan, kulttuuriin ja perinteisiin liittyvät seikat, jotka välittyvät tunnelman kautta. (Kuusisto 2018.)

Uusi uskonnollisesti sitouttamaton katsomuskasvatus toi muutoksia myös päiväkodin arkeen. Suurena muutoksena oli seurakunnan järjestämien pyhäkoulujen, ”pikkukirkkojen” poisjäänti. Kuusiston mukaan arki päiväkodissa on muuttunut enemmän kulttuurillisen kasvatuksen suuntaan uuden katsomuskasvatuksen myötä. Kuusisto pohti arkea lähestyvän joulun kautta. Hänen mukaan esimerkiksi joulun laulettavista virsistä jätetään pois tunnustukselliset

säkeistöt, kuten kunnia Jumalalle.

Haasteet ja ongelmat

Haasteiksi uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen järjestämisessä Kuusisto näki sen, että katsomuskasvatus ei elä päiväkodin arjessa. Se tuntuu Kuusiston mukaan olevan irrallaan eikä se ole arkipäiväistä, kuten sen pitäisi olla. Esiin nousi myös ongelma lupa-asioissa uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisessa. Joissakin päiväkodeissa oli Kuusiston mukaan tehty kategoriset päätökset katsomuksen mukaan keskustelun perusteella ja sen mukaan oli katsottu, että lapselle järjestetään aina korvaavaa toimintaa, kun se on tarpeen. Näin ei kuitenkaan saisi olla vaan lupa tulisi kysyä aina tapauskohtaisesti. Lupa-asioista oli Kuusiston mukaan tullut palautetta myös vanhemmilta. (Kuusisto 2018.)

Ongelmaksi uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen järjestämisessä Kuusisto (2018) nosti sen, että muiden uskontojen seurakuntiin ei ole yhteyttä. Omalla henkilökunnalla ei ole riittävästi tietoa muista uskonnoista ja katsomuksista. Yhtenä ongelmana Kuusisto mainitsi myös henkilökunnan kokemuksen vaikeuden keskustella katsomukseen liittyvistä asioista huoltajien kanssa.

Kehittämiskohteet

Kehittämiskohteeksi Kuusisto nosti nimenomaan yhteistyön luomisen eri katsomusten ja toisten uskontojen edustajien kanssa. Tulisi saada lisää tietoa eri kulttuureista. Kuusisto uskoi, että sitä kautta huomattaisiin, että toinenkaan katsomus ei ole yksiselitteinen ja senkin sisällä on moninaisuutta. Näin voisi syntyä myös keskusteluja eri katsomusten samankaltaisuudesta. Kuusiston mukaan katsomuskasvatus tulisi ”arkipäiväistä, ei pyhäpäiväistä”. Katsomuskasvatuksen tulisi nivoutua päiväkodin arkeen sulavasti eikä irrallisena palana. Osaamisen lisäämisen Kuusisto näki myös yhtenä kehittämiskohteena. Se, että jostain ei tiedetä, ei saisi johtaa siihen, että aihetta ei käsitellä ollenkaan. Tällöin tulisi Kuusiston mukaan panostaa tiedon lisäämiseen ja osaamisen kehittämiseen. Myös korvaavan toiminnan järjestämisessä Kuusisto näki kehitettävää.

Lopuksi kysyin vielä palvelupäällikön omaa näkemystä siitä, onko uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa onnistuttu. Kuusiston mukaan yhteistyö seurakunnan kanssa toimii, mutta asia ei ole mustavalkoinen vaan siinä on myös harmaa alue, kuten seurakunnan järjestämiin tilaisuuksiin osallistuminen: onko toiminta varsinaisesti uskonnollista.

4.2 Kyselyn tulokset

Suurin osa (75 %) kyselyyn vastanneista kuului tiimiin, jonka johdettavana oli yksi päiväkotia. Kaksi päiväkotia johdettavana oli 13 %:lla vastaajista, kolme päiväkotia luotsasi 8 % ja neljää päiväkotia 4 %. Näin ollen vastaajia saatiin jokaisesta kategoriasta. Lapsimäärien koot vaihtelivat alle 80 lapsen ja yli 119 lapsen välillä. Suurimmassa osassa vastaajien johdettavista päiväkodeista oli lapsia alle 80. Toiseksi eniten lapsia oli 80–99, kolmanneksi yli 119 ja neljänneksi 100–119 lasta. Lapsimäärän osalta vastauksia saatiin näin myös jokaisesta suuruusluokasta.

Kyselyyn vastanneiden mukaan tieto lapsen katsomuksesta saadaan vanhemmilta. Tietoa ei saada väestörekisteristä. Vastaajista 78 % ilmoitti, että päiväkodissa, jonka johtotiimiin kuuluu, lapsilla on eri katsomuksia. Vastaajista 22 % vastasi, että lapsilla ei ole eri katsomuksia. Kun kysyttiin, mihin eri katsomukseen päiväkodissanne tutustutaan, suurimmaksi nousi evankelisluterilaisuus. Myös uskonottomuus mainittiin. Moni vastaajista ilmoitti, että päiväkodissa tutustutaan kaikkiin vastausvaihtoehtoihin, jotka olivat evankelisluterilaisuus, ortodoksisuus ja islam. Myös jehovalaisuus mainittiin.

Eri katsomukset näkyvät myös päiväkodin arjessa. Kyselyn kuudennessa kysymyksessä pyydettiin antamaan käytännön esimerkkejä siitä, miten eri katsomukset tulevat esille päiväkodin arjessa. Kysely toteutettiin joulun alla ja moni vastanneista mainitsikin juuri joulun ajan juhlavalmistelut esimerkkinä siitä, missä eri katsomukset näkyvät. Vastauksissa kerrottiin, että lapsi ei saa ta katsomuksensa takia osallistua esimerkiksi joulukirkkoon tai jouluaskarteiluissa on vähennetty enkeleistä askartelemista ja puhumista. Myös joululauluissa valikoitiin laulettavia säkeistöjä: kaikki lapset lauloivat Joulupuu on rakennettu – laulun kaksi ensimmäistä säkeistöä, mutta jotkut lapset halusivat myös laulaa viimeisen säkeistön, jossa kiitetään luojaa. Esiin nousi myös juuri

lapsen tai vanhempien katsomuksen kunnioittaminen, jota on juuri esimerkiksi mahdollisuus laulaa kolmas säkeistö ja omaan katsomukseen liittyvien ulkoisten merkkien pitäminen lapsilla, kuten risti kaulassa. Myös pukeutumiseen liittyvät normit (huivit tyttöjen päässä) ja ruokailuun liittyvät seikat (sianlihattomuus) tulivat esille vastauksissa. Myös ruokarukouksen poisjättäminen mainittiin. Eri katsomusten näkyminen kaikessa arjen toiminnassa oli myös joidenkin vastaajien vastauksissa.

Vastaajista 58 % ilmoitti, että päiväkodissa tai päiväkodeissa, joiden johtotiimiin kuuluu, järjestetään uskonnollisia tilaisuuksia. Vastaajista 42 % puolestaan ilmoitti, että uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestetä. Vastauksissa näkyi evankelisluterilaisen kirkon kirkkovuoden pyhät ja juhlat. Vastaajat, jotka kertoivat, että uskonnollisia tilaisuuksia järjestetään, kertoivat tilaisuuksien olevan vuodenkiertoon liittyvien juhlapyhien yhteydessä järjestettäviä kirkkoja, joulupolkuja ja pääsiäisvaelluksia. Näissä tilaisuuksissa yhteistyökumppanina mainittiin seurakunta.

Opetushallituksen ohjeen mukaan päiväkodit on veloitettu korvaavan toiminnan järjestämisen niille lapsille, jotka eivät osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018). Vastaajista 79 % ilmoitti, että korvaavaa toimintaa on järjestetty. Toiminta oli vaihtelevaa. Korvaavana toimintana mainittiin esimerkiksi askartelu, lapselle mieleinen toiminta, kirjojen ja tarinoiden lukeminen ja metsäretket. Yksi vastaaja ilmoitti, että lapset, jotka eivät osallistu uskonnollisiin tapahtumiin, saattavat olla poissa, kun kuulevat, että uskonnollinen tapahtuma on tulossa. Vain kaksi vastaajaa neljästätoista oli maininnut, että korvaava toiminta oli sisällöltään arvoja tai toisen huomioimista käsittelevää. Yksi oli maininnut, että korvaavassa toiminnassa käsitellään ko. lapsen omaa uskontoa. Toinen vastaaja puolestaan kertoi, että lapsen omaa uskontoon liittyvää toimintaa ei järjestetty korvaavana toimintana.

Lapsen huoltajat päättävät lastensa katsomuksen ja täten lapsen huoltajille tulee tiedottaa päiväkodissa järjestettävistä uskonnollisista tilaisuuksista hyvissä ajoin. Pääkanavaksi tiedottamisessa nousi Wilma-palvelu, joka mahdollistaa viestien ja tiedotteiden lähettämisen päiväkodin ja perheen välillä. Moni vastaaja kertoi, että tieto uskonnollisista tilaisuuksista lähetetään perheelle

Wilma-viestillä. Myös suullinen keskustelu kasvotusten päiväkodin arjessa huoltajien kesken mainittiin yhdeksi tiedottamisen kanavaksi.

Ne, jotka vastasivat, että päiväkodissa ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia, kertoivat syyksi siihen muun muassa sen, että katsomuskasvatusta pyritään käsittelemään päiväkodin arjessa siten, että kaikki voivat siihen osallistua, eikä siihen liity uskonnollisuutta tai sen harjoittamista. Kirkolliset, uskonnolliset tilaisuudet kerrottiin järjestettävän kirkossa ja päiväkodin lapset osallistuvat niihin, jos heillä on lupa osallistua. Eräässä vastauksessa tuotiin esiin myös kaupungin linjaus, jonka mukaan seurakunnan työntekijät eivät pidä uskonnollisia tilaisuuksia päiväkodin tiloissa. Yksi vastaaja esitti mielenkiintoista pohdintaa vastauksessaan: ”mikä katsotaan uskonnolliseksi ja mikä ei - vaikea kysymys ja rajanveto...”

Seurakunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön saatiin yksimielinen vastaus. Kaikki vastaajat vastasivat, että seurakunnan kanssa tehdään yhteistyötä. Yhteistyön muodoksi kerrottiin mentorointi, keskustelut ja palaverit. Myös kirkkovierailut katsottiin yhdeksi yhteistyön muodoksi. Myös koulutusta kerrottiin saatavan seurakunnalta ja apua ja vinkkejä eri aiheiden toteuttamiseen. Kun kysyttiin yhteistyötä katsomuskasvatuksessa muiden tahojen kanssa, 92 % vastaajista vastasi, että yhteistyötä ei ole. Vain 8 % vastaajista kertoi yhteistyötä olevan, ja esimerkkinä mainittiin muut päivähoitoyksiköt ja uskonnottomat vanhemmat, joiden katsomusta kunnioitetaan noudattamalla heidän toiveitaan ehdottoman uskonnottomuuden suhteen.

Päiväkodin arjen muuttumista uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen myötä selvitettiin seuraavassa kysymyksessä. Vastaajat kertoivat esimerkkejä arjesta, miten muutos on vaikuttanut. Seurakunnan pyhäkoulujen poisjäänti mainittiin useassa vastauksessa. Myös muiden seurakunnan järjestämien tilaisuuksien pitäminen päiväkodin tiloissa oli loppunut. Yksi vastaaja kertoi ruokarukouksen jääneen muutoksen myötä pois. Myös henkilökunnan huoli osaamisen tasosta kävi ilmi vastauksista. Korvaavan toiminnan suunnittelu oli aiheuttanut pohdintaa. Vastauksissa kerrottiin, että pitää miettiä, uskaltaako Jumalaa mainita ja mitä sanoja voi käyttää. Myös jokapäiväisen toiminnan suunnitteluun muutos oli tuonut haasteita. Henkilökunnan koettiin tulleen varovaisemmaksi, ja myös koettiin, ettei itse katsomuskasvatuksesta tiedetty

tarpeeksi. Ennen katsomukseen liittyvät asiat tulivat ”talon ulkopuolelta” seurakunnalta, mutta nyt kaikki jäi yksin päiväkodin vastuulle. Yksi poikkeuskin vastauksissa tuli esille: kahta toimintaa ei tarvinnut suunnitella, kun kaikki voivat osallistua hetkeen.

Haasteet ja kehittämiskohteet

Mahdollisista ongelmakohtista ja haasteista kysyttäessä esiin nousi pohdintaa siitä, miten taata kaikille oikeus omaan katsomukseen loukkaamatta muita. Tähän liittyi myös huoli siitä, miten saada henkilökunta riittämään, jos on useampi lapsia eri kulttuureista, jotka eivät saa osallistua ja miten heille voidaan taata sopiva toiminta. Myös rajanveto siihen, mikä on ”kiellettyä” ja mikä ”sallittua” ja tiedon puute koettiin vastaajien kesken ongelmalliseksi. Yhteinen linja vaikutti olevan vielä kadoksissa. Osa vastaajista ilmoitti, ettei ole havainnut ongelmia, ja tarkensi vielä, että ongelmia ei ollut, koska kaikki lapset saivat osallistua kaikkeen.

Viimeisenä kysymyksenä olivat kehittämiskohteet uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen järjestämisessä. Tietoa kaivattiin lisää. Tietoa haluttiin niin toisista katsomuksista kuin itse katsomuskasvatuksen sisällöstä ja siitä mitä henkilökunnalta ammatillisesti odotetaan katsomuskasvatuksen suhteen. Yhteistä keskustelua koko päiväkodin kesken toivottiin ja myös yhteisen linjan löytymistä. Tietoa haluttiin saada lisäkoulutuksella ja toivottiin tavoitteiden luomista ja runkoa katsomuskasvatukselle ja ohjausta, miten sitä toteutetaan. Myös yhteistyön kehittäminen eri tahojen välillä tuotiin esiin.

4.3 Yhteenveto ja johtopäätökset

Haastattelun ja kyselyn tuloksia verrattaessa esiin nousi selkeästi yhteisiä teemoja ja aihealueita. Joiltakin osin johdon ja suorittavan tason näkemykset poikkesivat toisistaan, johtuen erilaisesta työnkuvasta. Päiväkotien johtotiimin jäsenillä oli runsaammin sanottavaa siitä, miten eri katsomukset tulevat esiin päiväkodin arjessa, mikä on ymmärrettävää työkuvasta johtuen.

Päällimmäiseksi, eniten arjessa näkyväksi muutokseksi sekä Kuusisto että johtotiimien jäsenet nostivat seurakunnan roolin muuttumisen, joka näkyi esi-

merkiksi pyhäkoulujen, ”pikkukirkkojen” poisjäämisenä. Uskonnollisia tilaisuuksia voitiin järjestää seurakunnan tiloissa ja yhteistyössä seurakunnan kanssa, mutta päiväkodissa ei kaupungin linjauksen mukaan järjestetty tunnustuksellisia uskonnollisia tilaisuuksia. Vastauksista voi päätellä, että yhteistyössä seurakunnan kanssa toteutetaan neljän korin mallia, jossa yhtenä korina ovat juuri uskonnolliset tilaisuudet, joissa tehdään yhteistyötä seurakunnan kanssa ja seurakunta sitoutuu yhteistyössä varhaiskasvatuksen normeihin.

Muutos oli aiheuttanut huolta niin seurakunnassa kuin henkilökunnassakin. Seurakunnan puolelta muutoksen pelättiin polkevan lapsen jumalsuhdetta ja henkilökunta ”kipuili” oman roolinsa kanssa. Aiemmin uskontokasvatus oli tullut seurakunnalta, ja nyt henkilökunta koki kaiken vastuun jäävän heille. Varsinainen uskontokasvatus poistui ja tilalle tuli katsomuskasvatus, joka muutti seurakunnan kanssa tehtävää yhteistyötä, ei suinkaan lopettanut sitä, kuten joissakin kunnissa oli tehty (Pyykkönen, 2017.)

Opetushallituksen ohjeessa sanotaan, että päävastuu katsomuskasvatuksen järjestämisestä on päiväkodilla (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, 2018). Vastuun painottumien päiväkodin henkilökunnalle näkyi vastauksissa: epäiltiin oman tiedon riittävyttä toisista katsomuksista ja koettiin, että toiminnan suunnittelussa joutui enemmän miettimään, miten huomioida kaikki katsomukset loukkaamatta ketään. Jopa mietittiin lähes hysteerisesti, uskaltaako edes Jumalaa mainita. Myös johto oli tunnistanut seurakunnan kanssa tehtävän roolin muuttumisen samalla tavalla kuin henkilökuntakin.

Pelko yhteistyön loppumisesta oli kuitenkin turha ensisäikähdysten jälkeen, ja yhteistyö näytti vastausten perusteella löytäneen uuden mallin, jollaiseksi se oli yhteistyösopimuksessakin ja neljän korin mallin mukaan suunniteltu. Seurakunta toimii nykyään mentorina ja tiedonjakajana, yhteistyökumppanina katsomuskasvatuksessa varhaiskasvatuksen normeja noudattaen.

Päiväkotien johtotiimien edustajien vastauksien perusteella luvan kysyminen uskonnolliseen tilaisuuteen osallistumiseen vaikutti omaksuttaneen hyvin. Kuusiston mukaan tässä oli kuitenkin vielä hieman kehitettävää. Joissakin päiväkodeissa oli tehty kategorisia päätöksiä lasten osallistumisesta uskonnol-

lisiin tilaisuuksiin pelkän katsomuksen perusteella. Näin ei saisi olla vaan lupa tulisi aina kysyä tapahtumakohtaisesti. Pelkkä katsomus ei määritä osallistuu-ko lapsi uskonnolliseen tilaisuuteen vai ei. Vastauksissa kerrottiin hyvin tiukasta linjasta uskonnottomuuden suhteen ja puolestaan häilyvistä tapauksista, joissa joskus lapsi saa osallistua ja joskus ei. Tämän takia tapaus- ja tilaisuuskohtainen luvan kysyminen vanhemmilta on erittäin tärkeää, koska uskonnonvapauslain ja perustuslain mukaan huoltajilla on päävastuu päättää siitä, osallistuuko lapsi uskonnolliseen tilaisuuteen vai ei (Uskonnonvapauslaki § 3; PL § 11.)

Vaikka päiväkodissa ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia kaupungin linjauksen mukaan, vastauksista näkyi kuitenkin epävarmuus siitä, mitä on uskonnollisuus ja mikä katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Suomalaiset perinteet ja suomalainen kulttuuri sisältävät juhlia, joissa on uskonnollisia elementtejä. Kaikkea uskontoon liittyvää ei kuitenkaan voida mieltää tunnustukselliseksi uskonnon harjoittamiseksi, kuten on linjattu esimerkiksi yksittäisen virren suhteen (Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp ka 2/2014 vp.)

Vastaaajista 58 % vastasi, että päiväkodissa järjestetään uskonnollisia tilaisuuksia ja 42 % vastasi, että ei järjestetä. Ne, jotka vastasivat, että uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestetä, nojasivat vastauksissaan pääosin uuteen katsomuskasvatukseen. Tuntui, että selkeää syytä ei löytynyt, miksi niitä ei järjestetä. Eräässä vastauksessa pohdittiinkin suoraan sitä, mikä katsotaan uskonnolliseksi ja mikä ei. Tämä herätti epäilemään, ja vastaukset toisiin kysymyksiin vahvistivat epäilystä siitä, onko kaikille selvää, mikä katsotaan uskonnolliseksi ja mikä ei.

Tilaisuudet, jotka katsottiin uskonnollisiksi ja joita katsottiin järjestettävän, olivat joulu- ja pääsiäiskirkot kirkossa, päiväkodissa järjestettävät joulu- ja pääsiäisvaellukset, joissa kerrotaan pääsiäis- tai joulukertomuksesta ja muut evankelisluterilaisen kirkkovuoden juhlit ja pyhät. Johdon mukaan näitäkään tilaisuuksia ei varsinaisesti katsota uskonnon tunnustukselliseksi harjoittamiseksi ja täten uskonnolliseksi tilaisuudeksi, vaan ne ovat osa suomalaista kulttuuriperinnettä. Juuri uskonnollisen tunnustuksellisuuden sisältyminen tilaisuuteen teki tilaisuudesta uskonnollisen. Esimerkkinä mainittiin jouluvaelluksella kerrottu joulukertomus: tarinan sai kertoa ilman tunnustuksellisuutta. Näistä tilaisuuksista on päiväkodin henkilökunnalla silti tiedottamisvelvollisuus, koska ne

sisältävät uskonnollisia elementtejä. Näin taataan, että jokaisen lapsen huoltajilla on vapaus päättää soveltuuko kyseinen tilaisuus heidän lapsensa katsomukseen.

Korvaavan toiminnan järjestämisessä näkyi selkeästi hajontaa. Joidenkin osalta korvaavan toiminnan sisältö oli sisäistetty opetushallituksen ohjeen mukaisena. Useissa vastauksissa näkyi suuripiirteisyys korvaavan toiminnan järjestämisessä: leikki, askartelu ja muu lapselle mielekäs toiminta mainittiin esimerkkeinä. Korvaavan toiminnan tulisi opetushallituksen ohjeen mukaan olla mahdollisimman samantyylistä, kuin uskonnolliseen tilaisuudenkin ohjelma on (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa 2018). Palvelupäällikön näkemys oli linjassaan opetushallituksen ohjeen kanssa ja myös joissain johtotiimin jäsenten vastauksissa näkyi selvästi se, että korvaavan toiminnan idea oli sisäistetty. Korvaavan toiminnan järjestäminen on yksi haaste ja sen kehittämiseen tulee panostaa.

Ongelmat ja haasteet

Ongelmalliseksi ja haasteelliseksi uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa koettiin tiedon puute, mikä kävi ilmi selvästi monissa vastauksissa eri yhteyksissään, ei pelkästään ongelmista kysyttäessä. Näkemys oli yhteneväinen johtotiimin ja palvelupäällikön kesken. Koettiin, että tietoa ei ollut tarpeeksi toisista katsomuksista ja yleisesti koko katsomuskasvatuksen järjestämisestä. Johtotiimi koki ongelmalliseksi myös henkilökunnan riittävyyden monen korvaavan toiminnan yhtäaikaisessa järjestämisessä. Vaikuttaa, että katsomuskasvatus on vielä irrallinen palanen, jota ei ole sisäistetty päiväkodin jokapäiväiseen arkeen kuuluvaksi.

Myös yhteys toisien katsomusten edustajiin, yhteistyökumppaneihin puuttui kokonaan. Tämä osaltaan tuo epävarmuutta ja haastaa henkilökunnan osaamista etenkin, jos lapsiryhmässä on paljon eri katsomuksia. Toisaalta, jos lapsiryhmä on katsomukseltaan homogeeninen, ei ongelmia koeta ja katsomuskasvatus jatkuu lähes samanlaisena kuin ennenkin. Koska tutustuminen eri katsomuksiin lähtee lapsiryhmän sisällä olevista katsomuksista, ryhmä, jossa on montaa eri katsomusta tuo haasteita henkilökunnalle. Vastauksista kävi

ilmi, että koettiin riittämättömyyttä ”toteuttaa kaikkien toiveet”. Riittämättömyyden tunne saattaa juontaa juurensa tiedon puutteeseen, jos ei olla varmoja, miten katsomuskasvatusta tulisi toteuttaa ja kuinka kertoa toisista katsomuksista. Vaikuttaa myös siltä, että ollaan jopa liian varovaisia, kun yritetään löytää neutraali, kaikille sopiva linja, johon viitattiin eduskunnan puhemiehelle suunnatun kirjallisen kysymyksen vastauksessa (KKV 543/2017).

Kehittämiskohteet

Ylivoimaisesti suurimmaksi kehittämiskohteeksi nousi tiedon saanti. Haluttiin lisää koulutusta ja tietoa katsomuskasvatuksesta ja myös tietoa eri katsomuksista pitäen sisällään myös uskonottomuuden. Yhteistä linjaa kaivattiin ja yhteistä keskustelua aiheesta kaivattiin. Tieto eri kulttuureista, uskonnoista, katsomuksista, uskonottomuudesta tukee katsomuskasvatuksen perusajatuksista tukea lasten laaja-alaista ymmärrystä toisia kulttuureita ja katsomuksia kohtaan.

Tällä hetkellä yhteistyötä ei tehdä lähes minkään muut tahon kanssa kuin seurakunnan. Tämä kävi selkeästi esiin niin kyselystä kuin haastattelustakin. Yhdessä vastauksessa kerrottiin, että yhteistyötä tehdään uskonottomien huoltajien kanssa. Yhteistyökumppaneita olisi hyvä olla, jotta saataisiin tietoa tasapuolisesti muistakin katsomuksista. Toki lapsiryhmän katsomukset määräävät minkä tahojen kanssa yhteistyötä tulisi olla, mutta etenkin niissä päiväko-deissa, joissa on paljon eri katsomuksia, tulisi aktiivisesti pyrkiä luomaan yhteistyötä muiden katsomusten edustajien kanssa. Eräässä vastauksessa oli mainittu, että mahdollisuuksien mukaan toista katsomusta edustava perhe tulee kertomaan omista perinteistään. Päävastuu lapsen katsomuksesta on huoltajilla, ja siksi voisikin ajatella, että huoltajilta voisi tiedustella mahdollisuutta osaltaan osallistua katsomuskasvatukseen kertomalla omasta katsomuksesta uskonnonvapauslain sallimissa rajoissa.

Johtopäätökset

Moninaisuuden ymmärtäminen ja erilaisuuden hyväksyminen ilman kiihkoa oman näkemyksen puolustamiseen saavutetaan riittävällä tiedonsaannilla. Tärkeässä osassa on lasten ihmettely, kysely ja keskustelu lasten kanssa lap-

siryhmästä nousseista aiheista, oli sitten kyse huivin käytöstä tai rististä kaulalla. Vaikka molemmat ovat uskontoon liittyviä tunnustuksellisia merkkejä, keskustelu lapsen kanssa ja niistä kertominen lapselle eivät vielä tee tapah- tumasta uskonnon tunnustuksellista harjoittamista. Lapsi kysyy ja ihmettelee luonnostaan näkemiään ja kokemiaan asioita, ja päiväkodin arjen tulisi kuljet- ta katsomuskasvatusta luonnollisesti mukanaan eikä tehdä siitä ”kärpäsestä härkästä”.

Kokonaisuudessaan varhaiskasvatuksen uskonnollinen sitouttamattomuus toteutuu pääpiirteissään hyvin Kouvolassa. Selkeät päälinjat on löydetty ja tehty tarvittavat muutokset esimerkiksi seurakuntayhteistyön kannalta, mutta selkiyttämistä ja ohjausta käytännön toiminnassa tarvitaan vielä. Mitään sel- keästi tunnustukselliseen uskonnonharjoittamiseen osallistumista ei tullut tut- kimuksessa esiin. Henkilökunta kuitenkin tarvitsee tukea ja ohjausta ja ennen kaikkea tietoa. Katsomuskasvatukseen on pureuduttu napakasti, mutta selke- ää yhteistä linjaa ei vielä kaikkien päiväkotien osalta ole löydetty. Lapsiryhmän katsomukset ohjaavat toimintaa ja katsomuskasvatuksen järjestäminen on helpompaa niissä päiväkodeissa, joissa ei ole eri katsomuksia kuin päiväko- deissa, joissa on useita eri katsomuksia. Yhteistyötä tulee kehittää lapsiryh- mälähtöisesti myös muiden tahojen kanssa kuin vain evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa.

5 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää, miten Kouvolan varhaiskasvatuksen päiväkodeissa toteutuu uskonnollisesti sitouttamaton katsomuskasvatus. Tut- kimus oli ajankohtainen, koska uudet velvoittavat varhaiskasvatussuunnitel- man perusteet astuivat voimaan 1.8.2017. Uusia perusteita ja sitouttamatonta katsomuskasvatusta on toteutettu nyt reilu vuosi, joten oli hyvin hedelmällistä tutkia, miten uudet käytännöt ovat asettuneet jokapäiväiseen arkeen. Aikai- sempia tutkimuksia ei ollut aiheesta tehty, joten niihin en tutkimustani pystynyt vertaamaan.

Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä ja validiteetti puoles- taan sitä, että tutkimuksessa on osattu tutkia oikeita asioita. Luotettavuustar-

kastelussa kiinnitetään huomiota siihen, että tutkimuksessa on osattu tehdä oikeita ratkaisuja ja ratkaisut ovat perusteltuja. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistykseen vaan siinä yritetään ymmärtää ilmiötä ja tutkimusten tulosten siirrettävyys on aina siirtäjän vastuulla. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan vahvistaa triangulaation avulla (Kananen 2015, 343, 353–354.)

Aiheesta ei löytynyt kirjallisuutta, mutta se pohjaa vahvasti lakiin, ja käytin muun muassa perustuslakia ja uskonnonvapauslakeja teoriapohjana. Aihetta oli käsitelty runsaasti myös eri lehdissä, joita myös käytin aineistona. Myös eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietinnöt kuuluivat aineistooni. Aineistoa oli riittävästi ja aineistosta sai hyvän ja monipuolisen käsityksen käsiteltävästä aihealueesta.

Onnistuin mielestäni vastaamaan hyvin asettamiini tutkimuskysymyksiin ja myös täyttämään toimeksiantajan toiveet ongelmien ja kehittämiskohteiden löytämisestä. Tutkimukseni luotettavuutta vahvistaa aineistotriangulaatio. Käytin tutkimuksessa kahta eri aineistoa: haastattelua ja kyselyä. Käytetyt aineistot tukivat toisiaan ja palvelivat tarkoitustaan hyvin. Haastattelu toi syvyyttä tutkimukseen ja vertailupohjaa: tutkimuksessa voitiin verrata johdon ja suoritettavan tason näkemyksiä ja muodostaa niistä yhteinen kuva. Perustelut johtopäätöksille löytyivät käytetystä aineistosta ja käytetystä aineistosta sai luotua perustellun kuvan tutkittavasta ilmiöstä.

Kyselyyn sain mielestäni hieman liian vähän vastauksia. Tavoitteeksi asetin yhdessä toimeksiantajan kanssa 30 vastausta. Kaikkiaan kysely välitettiin toimeksiantajan mukaan noin 80 henkilölle. Vastauksia saatiin lopulta 24. Keskustelimme sähköpostitse toimeksiantajan kanssa vastausten määrästä ja toimeksiantaja piti jo väliaikatiетona ollutta 21 vastausta hyvänä kyselyn suorittamisen ajankohtaan nähden. Kyselyyn vastanneiden määrään vaikutti se, että moni vastaajista oli juuri jäämässä joululomalle ja osa päiväkodeista meni kokonaan kiinni joulun ajaksi. Tämä tieto tuli minulle yllätyksenä, kun oli tarkoitus julkistaa kysely ja lähettää sen vastaajille. Olosuhteet ja kiireisen aikataulun huomioiden kyselyyn saatiin mielestäni riittävästi vastauksia.

Havaitsin kyselyn suunnittelussa myös yhden virheen, joka osaltaan johtui äkillisestä aikataulun kiirehtimisestä joulun lähestyessä. Kysyttäessä eri kat-

somuksista vaihtoehtoista ei voinut valita kuin yhden katsomuksen. Tämä palaute tuli ilmi suoraan muutamalta vastaajalta. Vastaajat osasivat kuitenkin soveltaa ja kertoivat vapaassa tekstikentässä, mitä katsomuksia edustamassaan yksikössä oli. Katson, että lomakkeen virhe ei kuitenkaan vääristänyt tuloksia eikä virhe vaikuttanut tuloksiin olennaisesti. Kysymyksen painoarvo ei ollut tutkimusongelmaan nähden suuri.

Kokonaisuudessaan tutkimukseni onnistui hyvin täyttämään toimeksiantajan toiveet ja vastasi tutkimuskysymykseen. Tutkimuksesta nousi esiin myös monia jatkotutkimuksen aiheita ja mahdollisia projekteja. Yhtenä projektina voisi olla yhteistyön virittäminen katsomuskasvatuksessa muiden katsomusten edustajien kanssa, koska yhteistyötä ei tällä hetkellä ole. Myös henkilöstön näkemyksiä katsomuskasvatuksen järjestämisestä voisi tutkia tarkemmin: aihe sopisi niin sosiaalialan tutkimukseksi kuin esimerkiksi henkilöstöhallintoonkin. Kouvolassa tutkimusta voisi syventää tutkimalla katsomuskasvatuksen eroja eri päiväkotiyksiköiden välillä tai laajentaa tutkimuksen koskemaan kaikkia varhaiskasvatuksen yksiköitä. Tutkimukseni voisi toimia pohjana myös toisten kaupunkien varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tutkimiselle, koska aihe on edelleen tuore ja ajankohtainen.

LÄHTEET

Aaltola, J., Valli, R. (toim) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. 2011. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2011/20114286?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lautsi> [viitattu 10.11.2018].

Euroopan parlamentti s.a. Vuoropuhelu uskonnollisten ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen kanssa Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 17 artikla. Saatavissa: <http://www.europarl.europa.eu/at-your-service/fi/heard/religious-and-non-confessional-dialogue> [viitattu 10.11.2018].

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2007. Tutki ja Kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kantelupukki.fi. 27.3.2018. Länsi- ja Sisä-Suomen AVI 22. Saatavissa: <https://kantelupukki.fi/rulings/lansi-ja-sisa-suomen-avi-22/> [viitattu 10.11.2018].

KKV 543/2017. Eduskunta.fi. Vastaus kirjalliseen kysymykseen vp. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_543+2017.pdf [viitattu 8.11.2018].

Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelma. Saatavissa: https://issuu.com/kouvolankaupunki/docs/kouvolan_varhaiskasvatussuunnitelma [viitattu 8.11.2018].

Kumppanuuden korit ja Vasu2017. Saatavissa: <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3B945A> [viitattu 22.12.2018].

Kuusisto, A. & Poulter, S. 17.10.2017. Katsomuskasvatusta laiminlyödään päiväkodeissa valitettavan usein – joko sitä ei anneta lainkaan tai se rajoittuu vain luterilaisuuteen. Aamulehti 17.10.2017. Saatavissa: <https://www.aamulehti.fi/a/200464220> [viitattu 10.11.2018].

Kuusisto, H. Varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö. Haastattelu 12.12.2018. Kouvolan kaupunki.

Lahtinen, M. Osaamisen asialla – Opetushallituksen blogi. Saatavissa:

https://www.oph.fi/ajankohtaista/blogi/101/0/saako_paivakodissa_puhua_jeesuksesta [viitattu 30.9.2018].

Liimatainen, L. 2010. Italia pyytää Suomea mukaan puolustamaan krusifikseja. 25.6.2010. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-6159681> [viitattu 10.11.2018].

Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa. 2018. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/189008_Ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisis.pdf [viitattu 26.9.2018].

Oikeusasiamies. 2017. EOAK/6540/2017. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/6540/2017> [viitattu 25.9.2018].

Opetushallitus s.a.a. Uudet vasut. Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut [viitattu 8.11.2018].

Opetushallitus s.a.b. Varhaiskasvatus. Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus [viitattu 30.9.2018].

Opetushallituksen varhaiskasvatuksen perusteet 2016. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf [viitattu 25.9.2018].

Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/mietinto/Documents/pevm_10+2002.pdf (viitattu 30.9.2018).

Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_2+2014.pdf [viitattu 30.9.2018].

PL = Suomen perustuslaki 1.6.1999/731.

Poranen, K. Ruokarukous vaihtui loruun tänä syksynä – päiväkodeista katosi uskontokasvatus. Yle uutiset 15.9.2017. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9826733> [viitattu 17.9.2018].

Pyykkönen, M. 2017. Päiväkotien katsomuskasvatus – tanssia veitsenterällä? Sanansaattaja. 49/17. Saatavissa: <https://www.sley.fi/paivakotien-katsomuskasvatus-tanssia-veitsen-teralla/> [viitattu 11.11.2018].

Suomalaisnaisen kanne kaatui. Iltalehti. 18.3.2011. Saatavissa: https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/2011031813393901_ul.shtml [viitattu 10.11.2018].

Tiittanen, A. Pohjoismaat erottuvat EU:ssa maallistuneina maina. Ristin Voitto. 28-19/2016. Saatavissa: https://www.ristinvoitto.fi/ristin_voitto/uutiset/pohjoismaat_erottuvat_eussa_maallistuneina_maina/?numero=28-29/2016 [viitattu 10.11.2018].

Uskonnonvapaus. s.a. Positiivinen uskonnonvapaus. Saatavissa: <https://uskonnonvapaus.fi/hakusanat/positiivinen.html> [viitattu 11.11.2018].

Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540.

Vasu2017. s.a. Sakasti.evl. Saatavissa: <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content376618> [viitattu 11.11.2018].

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4, uudistettu painos. PS-kustannus.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> [viitattu 8.11.2018].

Kantelu. 2014. Myös päiväkodeissa uskonnon harjoittaminen tulee järjestää perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Saatavissa: [www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereopaa&\\${BASE}=ereopaa&\\${THWIDS}=0.52/1541869972_31309&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereopaa&${BASE}=ereopaa&${THWIDS}=0.52/1541869972_31309&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) [viitattu 10.11.2018].

Haastattelu 12.12.2018

Haastattelija: Piia Toivonen

Kesto: 50 min 29 sek.

Haastateltava: Varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö Helena Kuusisto, Kouvolan kaupunki

Teemahaastattelun runko

Teema 1

Taustatiedot:

- Päiväkotien määrä
- Päiväkotien johtotiimien rakenne

Teema 2

Ennen muutosta:

- Miten ja milloin muutokseen valmistauduttiin?
- Kuvaile prosessi, miten muutos toteutettiin?
- Henkilökunnan koulutus?

Teema 3

Seurakuntayhteistyö:

- Sopimuksen sisältö?
- Muut yhteistyökumppanit?

Teema 4

Arki päiväkodissa:

- Järjestetäänkö päiväkodissa uskonnollisia tilaisuuksia?
  - o Jos kyllä, millaisia?
  - o Onko uskonnollisista tilaisuuksista poisjääville lapsille järjestetty korvaavaa toimintaa, millaista?
  - o Yhteistyö huoltajien kanssa? Tiedottaminen uskonnollisista tilaisuuksista: mikä kanava, millä aikataululla
- Miten päiväkodin arki on muuttunut uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen myötä?
- Haasteet katsomuskasvatuksen toteuttamisessa?
- Mitä kehittämiskohteita on tullut esiin ensimmäisen vuoden aikana, kun on noudatettu uskonnollisesti sitouttamaton katsomuskasvatusta?
- Oma arvio, miten toimii uskonnollisesti sitouttamaton katsomuskasvatus?

Kysely päiväkotien johtotiimeille päiväkotien katsomuskasvatuksesta

1. Johdettavien päiväkotien määrä?

- 1
 2
 3
 4
 5

2. Johdettavien päiväkotien lapsimäärät päiväkodeittain. Jos johdettavia päiväkoteja on yksi, merkitse lapsimäärä kohtaan päiväkoti 1. Jos päiväkoteja on useampia, merkitse niiden tiedot seuraaville riveille.

	alle 80	80-99	100-119	yli 119
päiväkoti 1	☐	☐	☐	☐
päiväkoti 2	☐	☐	☐	☐
päiväkoti 3	☐	☐	☐	☐
päiväkoti 4	☐	☐	☐	☐
päiväkoti 5	☐	☐	☐	☐

7. Järjestetäänkö päiväkodissanne/päiväkodeissanne uskonnollisia tilaisuuksia?

- Kyllä
 Ei

8. Millaisia uskonnollisia tilaisuuksia päiväkodissanne/päiväkodeissanne järjestetään?

---

9. Onko uskonnollisista tilaisuuksista poisjääville lapsille järjestetty korvaavaa toimintaa?

- Kyllä, millaista toimintaa: _____
 Ei

10. Miten huoltajia tiedotetaan päiväkodin uskonnollisista tilaisuuksista?

---

3. Mistä tieto lapsen katsomuksesta saadaan?

- Vanhempien ilmoitus
 Väestörekisteri
 Muu, mikä? _____

4. Onko johdettavissa päiväkodeissanne olevilla lapsilla eri katsomuksia?

- Kyllä
 Ei

5. Mihin eri katsomuksiin ja uskontoihin johdettavien päiväkotienne katsomuskasvatuksessa tutustutaan?

- Evankelis-luterilainen
 Ortodoksinen
 Islam
 Uskonnottomuus
 Muut, mikä? _____

6. Miten eri katsomukset tulevat esille päiväkodin arjessa? Anna käytännön esimerkkejä.

---

11. Miksi uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestetä?

---

12. Tekeekö päiväkotinne yhteistyötä katsomuskasvatuksessa seurakunnan (evankelis-luterilainen) kanssa?

- Kyllä, millaista yhteistyötä: _____
 Ei

13. Tekeekö päiväkotinne yhteistyötä katsomuskasvatuksessa muiden tahojen kanssa?

- Kyllä, minkä tahojen kanssa: _____
 Ei

14. Millaista yhteistyötä päiväkotinne tekee katsomuskasvatuksessa muiden tahojen kanssa?

---

15. Miten päiväkodin arki on muuttunut uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen myötä? Kerro esimerkkejä.

---

16. Mitä haasteita ja ongelmia on tullut esiin uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa?

---

17. Mitä kehittämiskohteita on tullut esiin uskonnollisesti sitouttamattoman katsomuskasvatuksen toteuttamisessa?
